

BEKERINGSWEG VAN EVA VAN DER GROE

Door

Haarzelf beschreven

Komt, hoort toe, o allen gij, die God vreest, en ik zal vertellen,
wat Hij aan mijn ziel gedaan heeft. Psalm 66 : 16.

Waaraan toegevoegd:

Brief van Geertje Raaphorst

INLEIDING

Eva van der Groe werd begin februari 1704 geboren in het Zuidhollandse dorpje Zwammerdam. Zij als oudste dochter van Ds. Ludovicus van der Groe (1675-1711) en Johanna Laats (ca. 1680-1760). Ook haar grootvader en ooms van moederszijde, waren predikant in de Nederlands Hervormde Kerk. Twee broers van Eva - Theodorus (1705-1784) en Simon Ludovicus (1707-1779) werden eveneens predikant. In 1711 stierf vader Van der Groe. Zijn weduwe vestigden zich in Leiden, waar de beide zoons konden studeren.

In oktober 1725 trad Eva in de Leidse Pieterskerk in het huwelijk met de koopman Jan Pluymejoen (1701-vóór 1758). Hij was afkomstig uit Haarlem, waar het echtpaar ook ging wonen. Het jaar daarop beviel Eva van een zoontje, Jan genoemd, dat na vier maanden overleed. Het huwelijk bleek helaas een grote mislukking. Jan was lui en leefde er op los, zodat er voortdurende spanningen ontstonden die reeds in juli 1727 uitliepen op een echtscheiding.

Eva trok weer in bij haar moeder in Leiden en vervolgens in 1729 in de pastorie van het naburige dorp Rijnsaterwoude, de eerste standplaats van haar broer Theodorus. Tot een tweede huwelijk is zij niet meer gekomen. (Biografische gegevens gedeeltelijk ontleend aan F.A. van Lieburg)

In 1735 kwam Eva tot bekering, en een half jaar later haar broer Theodorus.

In de zomer van 1740 werd de pastorie van Rijnsaterwoude verwisseld voor die van Kralingen bij Rotterdam.

In dezelfde tijd werd Eva belangstellend naar de politieke gebeurtenissen in Nederland. Vooral de Oostenrijkse Successie-oorlog, die duurde van 1740 tot 1748 en waarin vanaf 1744 ook de Republiek betrokken was, volgde zij op de voet. Veel hoop had Eva niet voor de toekomst van ons land, gezien het algemene godsdienstige en zedelijke verval. Zeker zou God in deze oorlog, door middel van het imperialisme van de rooms-katholieke Franse koning, de zonden met Zijn oordelen bestraffen.

In deze jaren werd Eva bedeed met enige mate van de Geest der profetie. Bij allerlei gebeurtenissen in het buitenland voelde ze zich betrokken. Waren in Frankrijk de vorsten der aarde bijeen, dan lag zij in de Kralingse pastorie te smeken om de verijdeling van 'Achitofels raadslagen'. In 1747 begroette Eva de tot algemeen stadhouder verheven prins Willem IV, toen deze in Rotterdam zijn intocht maakte. Sterk leefde ze ook mee met de belegering van Bergen op Zoom, en zij zag het als een verhoring van haar gebed dat er in december van genoemd jaar een partij levensmiddelen voor de Franse soldaten aldaar verloren ging. Later - met Pinksteren 1749 - maakte ze een reis om de ruïnes van de Brabantse vestingstad met eigen ogen te aanschouwen. Intussen was in 1748 de oorlog tot een einde gekomen, maar volgens Eva moest dit wel Gods laatste genadeblijk over Neêrlands Israël zijn. Bij een volgende bezoeking van het vaderland zou het met de vrijheid van de staat en van de godsdienstuitoefening ongetwijfeld gedaan zijn.

Eva van der Groe 'mocht deze zaken en werkzaamheden, waar de Heere mij door Zijn Geest toe verwaardigd heeft' niet alleen beleven, zij kreeg ook een Goddelijke opdracht om ze op schrift te stellen. Dit gebeurde in december 1749, met als resultaat een uitvoerige verhandeling onder de titel: *Een eenvoudig en echt verhaal over oorlog, kerk en staat van Eva van der Groe; zuster van Theodorus van der Groe;*

laatst predikant te Kralingen. Uitgegeven bij J. Boden; Zwijndrecht 1844.

Daarna maakte een verslag van haar bekeringsweg, dat wil zeggen van haar levensloop tot ongeveer 1736. Zij geloofde, na biddend zelfonderzoek, daarmee de eer van God te dienen en mogelijk anderen tot nut en stichting te kunnen zijn. Vooral op het punt van de rechtvaardigmaking voor God door het geloof is Christus, waren er grote verschillen in de opvatting van voorgangers en gelovigen uit de gewone man. Het schijnt dat Eva een krachtige persoonlijkheid was en daardoor heeft zij wellicht meer invloed op haar broer Theodorus uitgeoefend dan wij weten.

Eva schreef haar bekering toen ze ca. 45 jaar was. Een jaar of 14 na haar bekering. Haar geschrift is vol onderwijs en geestelijke lering. Het toont ons aan hoe verkeerd velen werkzaam zijn met de belangen van hun ziel en hoe verkeerd en schadelijk velen zielen behandelen. Och, of men hierop toch acht wilde slaan!

Aan de andere kant mogen we opmerken dat persoonlijke ondervinding geen maatstaf is voor andere mensen. Wanneer wij een woestijnreis gemaakt hebben van 40 of meerdere jaren en op de reis naar het hemels Kanaän de talloze onderscheiden werkingen van Gods Geest in ons en in anderen met opmerkzaamheid hebben nagegaan, mogen wij wel concluderen: *hoe groot is Gods wijsheid, hoe diep zijn Zijn wegen, hoe ondoorgrondelijk Zijn werken in de mens!* Wij moeten in onze woestijnreis niet alleen sterven aan ons eigen leven in de volle zekerheid van de rechtvaardigmaking, maar daarna ook leren sterven in de weg van heiligmaking aan onze visie, onze inzichten, onze mening en onze goede bedoelingen. De kroon komt op het hoofd van de Zoon van God, *Die de Opperste Wijsheid Zelf is*. Hij handelt met de mens in soevereine wijsheid en vrijmachtig welbehagen, waar niets aan toe te doen en niets aan af te doen is. En dit doet de Heere opdat geen vlees zou roemen voor Hem. We kunnen Hem niet voorrekenen en ook niet narekenen, maar mogen dan leren om Hem te volgen, door wegen die we niet geweten hebben en paden die we niet verwacht hadden. En dan besluiten we met de woorden van de Evangelist: *wie is een Leraar gelijk Gij?*

Eva van der Groe had dezelfde overtuigingen in tal van geloofszaken als haar broer. Uit een briefwisseling tussen de dominee en de bekende Jacob Groenewegen (1707-1780), blijkt dat hij steunt op de visie van zijn zuster Eva omtrent haar visie op Jacobs geloofswerkzaamheden en zijn inzicht op de geloofsleer over de rechtvaardigmaking. Zie blz. 233 in het boek: *Beschrijving van het oprecht en zielzaligend geloof; door Th. Van der Groe, in leven predikant te Kralingen. Nevens enige brieven van Jacob Groenewegen; Adriaan van der Willigen en Th. Van der Groe; waarin deze stof breder behandeld en dan de twee laatsten tegen den eersten wederlegd wordt. Dit wordt uitgegeven volgens het echt eigenhandig handschrift van Th. Van der Groe, in het jaar 1741. Afkomstig van een zijner geliefde vrienden te Rotterdam, zonder de minste verandering. Z.j. R. C. Hoge - Rotterdam.*

Van der Groe en Eva namen ook stelling tegen de zgn. 'Nijkerkse beroeringen', en de opwekkingen die te Werkendam, in de Albasserwaard en op veel andere plaatsen in ons land voorkwamen.

Over Eva's verdere leven zelf is weinig meer bekend. Toen in 1754 haar broer in het huwelijk trad verliet ze de pastorie van Kralingen, waarna ze - tot 1760 nog samen met haar in hoge ouderdom gestorven moeder - in een huis aan de Veenweg woonde.

Het einde kwam voor Eva van der Groe op 66-jarige leeftijd. Op 23 maart 1770 werd ze vlak voor de preekstoel in de kerk van Kralingen bij haar moeder begraven.

In zijn biddagpredikatie te Kralingen, voormiddag de 16^e februari 1774 herinnert Van der Groe de gemeente aan dit feit en spreekt zijn verwachting uit dat hij ook eenmaal naast zijn zalige moeder en zuster in deze kerk begraven hoopt te worden. De preek handelt over koning Josia en Gods belofte dat hij vóór het oordeel in het graf zal komen. Hij besluit zijn preek over 2 Kon. 22:19, 20, als volgt:

Och mijn waarde vrienden! Laat dan nu voorts spotten, die spotten wil; en laat zorgeloos blijven wie zorgeloos blijft. Maar ik ellendig oud eenzaam man, wens, door de grondeloze genade en ontferming van de Heere nevens het arme hoopje van de Godzaligen, dat nog met mij is overgebleven, mij bij de koning Josia te voegen.

O, ik wens met hem, (1) Gods gedreigde wraak-oordeel uit het wetboek waarachtig te geloven, en het vastgebonden op mijn hart te dragen. (2) Ik wens dat God mijn ellendig hart ook veel week wil maken. (3) Ik wens mij voor het aangezicht van de Heere ook diep te vernederen, en mij in het stof voor Hem te verbergen. (4) Ik wens dat ik ook mijn klederen mocht scheuren, enz. (5) Ik wens dat ik, tot mijn dood toe, ook bitterlijk mocht wenen; en nergens, buiten de Heere, meer enige lust of vertroosting in mocht vinden; maar dat mijn verkwikking alleen mocht zijn in droefenis, Jer. 8:18. (6) Ik wens, in mijn geringe standplaats, en in mijn onwaardigheid, getrouw voor God, en voor Zijn zaak te ijveren tot het einde toe; en Zijn heilige wet en waarheid, die nu op de straten struikelen, te helpen voorstaan. (7) Ik wens dagelijks de Heere te verwachten; mij van de wereld verder af te zonderen; alleen voor God te leven; en mijn Heere Jezus Christus, Wiens eigendom ik voor eeuwig wil zijn, standvastig aan te kleven, en vrijmoedig te belijden. (8) En ook een arm onwaardig voorbidder te zijn voor de behoudenis van het lands en van de kerk; en met de lieden, die zuchten, samen te zuchten. (9) En dan wil ik vast hopen, als ik dan genade in de ogen van de Heere zal mogen vinden, dat Hij mij onwaardige, Zijn heilige raad hier uitgediend hebbende, ook zal verzamelen tot mijn vaderen, en dat ik met vrede in mijn graf verzameld zal worden, hier voor deze predikstoel, bij mijn zalige zuster en moeder; en dat mijn ogen al het kwaad dan ook niet zullen zien, dat de Heere zal brengen over deze plaats, en over geheel Nederland. Dat geve de Heere zo aan mij en ook aan allen, van welken de namen zijn in 't boek des levens! Amen, ja amen.

Van der Groe kreeg zijn wens in 1784. En sindsdien juicht zijn ziel voor de troon van God.

Middelburg, 26 november 2004.

Willem Westerbeke

Komt, hoort toe, o allen gij, die God vreest, en ik zal vertellen, wat Hij aan mijn ziel gedaan heeft. Psalm 66 : 16.

Alvorens ik gekomen ben tot het beschrijven van de wegen, die de Heere met mij gehouden heeft gedurende de tijd, in welke de Heere, uit vrije genade, het werk van bekering en geloven aan mijn ziel, door Zijn Heilige Geest gewrocht heeft, heb ik mij eerst in het verborgen, bij des Heeren licht en in Zijn zalige nabijheid mogen onderzoeken, wat toch wel de reden en, oorzaak mocht zijn, die mij deed besluiten, om deze dingen in geschrift te brengen, aangezien ik mij zeer bekommerde, of niet de hoogmoed en ijdele zelfzoeking, waarvoor een Christen altijd open ligt, de voornaamste beweegredenen van dit mijn doen of voornemen mochten zijn. Tot dit onderzoek was de Heere mij wonderlijk behulpzaam, zodat ik klaar kwam te zien en te ontdekken, dat God door Zijn Geest, een zuivere en eenvoudige begeerte in mijn hart gewrocht had om Zijn heilige Naam te verheerlijken in het beschrijven en verhalen van de rijkdom Zijner genade en goedertierenheid, aan mij, onwaardige, om de verdiensten van Zijn lieve en dierbare Zoon Jezus Christus, bewezen, waaromtrent ik dan ook, met alle verruiming en gerustheid, deze innerlijke zielszuchting en gebeden tot de Heere Jezus kon opzenden: *"O Heere Jezus! dierbare Zaligmaker en Verlosser van arme en ellendige zondaren en zondaressen, van Wie al mijn hulp komen moet, och zijt Gij nu niet verre van mij, maar verwaardig mij, met een vernieuwd of opgeklaard geheugen om te kunnen verhalen de dingen, die mij van God geschonken zijn. Bestuur ook mijn pen en verneder mijn hart, opdat het zich niet verhovaardige; want wat heb ik, dat ik niet ontvangen heb, en dat alleen uit vrije en onverdiende genade? waarvoor ik eeuwig, eeuwig uw grote en geduchte Naam hoop te prijzen en te verheerlijken, met al de zalige hemelingen en ook hier op aarde reeds bij aanvang, in vele zwakheden en gebreken, door het lichaam der zonde. Maar als de tijd der ontbinding daar is, o, laat mij dan verzadigd worden met Uw beeld als ik zal opwaken! Amen."*

Van wat ik beleefd heb gedurende de loop van mijn ijdel leven, tot aan mijn 19e jaar, ben ik het meeste vergeten, doch, onder andere herinner ik mij inzonderheid het navolgende, namelijk, dat het de Heere behaagde, mijn waarde Vader, Ludovicus van der Groe, in leven predikant te Zwammerdam, (een dorp aan de Rijn, door de Spaanse en Franse wreedheden in de vorige oorlogen bekend en vermaard), na een langdurige en uitterende ziekte, door de dood van zijn post te roepen, toen ik pas de leeftijd van ruim zeven jaren bereikt had. Dus werd onze Moeder weduwe met drie kinderen, waarvan ik de oudste was. Onze Moeder heeft altijd zeer tedere zorg voor ons gedragen, en naar haar vermogen getracht ons een goede opvoeding te geven. Wij hebben dan ook vele en grote redenen, om Gods goedheid en zegen, reeds van onze kindsheid af aan ons bewezen, gelovig en dankbaar te erkennen, en Hem zonder ophouden te bidden, om onze waarde Moeder nog met een zalige en spoedige bekering in haar hoge ouderdom te begunstigen, opdat zij in die wonderlijke en vreselijke opstanding der doden tot Zijns Naams eer en heerlijkheid, eens vrijmoedig, als een vrijgekochte des Heeren, zou kunnen en mogen zeggen: *Ziet hier mij, o Heere! en de kinderen, die Gij mij gegeven hebt.* O, wat zou dat zalig zijn!

Ik moet hier, mede tot eer van de Heere, vermelden, dat ik op goede gronden en met ruimte geloof, dat beide mijn nog levende Broeders, waarvan de oudste Predikant te

Kralingen is, en de jongste te Zoeterwoude, uit vrije Souvereine genade, door de Heere, in de tijd zijn geroepen en bij aanvang bekwaam gemaakt, om deel te hebben in de erve der heiligen, in het licht.

Ongeveer een half jaar nadat onze Vader was overleden, bezocht de Heere ons, alle drie de kinderen, met een ziekte, doch mij het zwaarste, zodat het scheen, alsof mijn einde voor handen was. Maar het behaagde de Heere mij wederom tot gezondheid te brengen, hoewel met verlies van een gedeelte van mijn gehoor, dat ik naderhand wel enigszins heb weergekregen doch nooit geheel, zodat ik gedurende mijn leven, altijd wat doof ben geweest.

Dertien of veertien jaren oud geworden zijnde, kreeg ik een grote lust tot lezen, zó zelfs, dat ik dikwijls dagen en nachten al lezende doorbracht. De boeken, die ik las, waren echter meestal wereldse instrumenten, bestaande uitromans, historie- en reisbeschrijvingen, alsmede poëtische werken. Hierbij kwam later nog dartzel en werelds gezelschap, daar ik, buiten medeweten van mijn Moeder, leerde spelen, en in veel ijdele en vrolijke ijdelheden uitmuntte, levende dus een tijdlang zeer zorgeloos en onbekommerd daarheen, buiten God en Christus in de wereld.

Toen ik ongeveer negentien jaren oud was, kreeg ik lust om mijn belijdenis te doen, ten einde aan de tafel des Heeren te worden toegelaten. Dit voornemen volvoerde ik gemakkelijk, aangezien ik onder een dode, letterlijke bediening van de openbare Godsdienst leefde, alwaar naar geen waarheid in het binnenste gezocht, noch gevraagd werd, doch waar het al wèl was, zo men maar een uiterlijke mondbelijdenis kon opzeggen, en verder in geen grove of ergerlijke zonden leefde, hetgeen voorzeker een zeer droevige en beklaglijke zaak is. Nog droeviger is het, dat dit kwaad zo grotelijks de overhand in Neêrlands kerkstaat genomen heeft, dat men thans weinig leraars vindt, die wat meer in hun leerlingen zoeken, dan een dood geraamte, zonder Geest of leven.

Deze mijn belijdenis nu, op deze hiervoor verhaalde wijze gedaan hebbende, werd mij dan ook toegestaan, de tafel des Heeren te naderen, terwijl ik op die tijd niet eens gedacht noch geweten zal hebben, dat ik, met dit mijn doen, mijn oordeel en verdoemenis maar verzwaaarde; want, schoon ik de Heere met de mond wel beled, doch met het hart verloochend had, was ik echter dwaas genoeg om mij in te beelden, dat ik vrij wat Godvruchtiger was geworden en nu minder voor de hel en de verdoemenis behoefde te vrezen, dan van te voren, dewijl ik nu lidmaat geworden zijnde, daarop wel grote prijs stelde, hoewel ik desalniettemin even ijdel en werelds voortleefde, zodat mijn geweten mij wel eens zocht te overtuigen, dat dit belijdenis doen en avondmaal gaan, mij in het allerminste niet zou baten, indien ik mijn leven niet kwam te beteren.

Waarvan ik nog te meer overtuigd werd door de tedere en Godvruchtige wandel van deze of gene vromen, waar de Heere mij in Zijn Voorzienigheid nu en dan eens bijbracht. Ik gaf er dan zeer nauw acht op, hoe deze lieden zich gedroegen, en hoe Godzaliger zij mij voorkwamen, hoe meer mijn leven en wandel veroordeeld werd, zonder dat zij een woord tegen mij behoefden te spreken. Derhalve is het een onbetwistbare waarheid, dat een Christen, die door genade Godzaliglijk leeft en wandelt, meer in staat is, om door zijn heilige wandel, zonder woorden te stichten, dan een losbandig en ijdel Christen door duizenden woorden zou kunnen doen, aangezien deze laatste meer met zijn geesteloze en onsticltelijke wandel, in één dag af komt te breken, dan dat hij door zijn woorden in weken, ja maanden op kan bouwen.

Ofschoon het altijd nodig is, dat de bedachtzaamheid over een Christen, naar binnen en naar buiten, de wacht houdt, zo is het vooral nodig, dat zulks geschiedt in zijn omgang met en verkeren onder de onherboren mensen, aangezien deze doorgaans nauwkeurig acht geven, hoe een Christen zich gedraagt en hem ijdel, losbandig, aards- of wereldsgezind, of aan andere zonden schuldig bevindende, is zulks koren op hun molen. Want zij lasteren meestal zulk een Christen, en om zijnentwil ook niet zelden het ganse Christendom, hen uitmakende voor een partij huichelaren en geveinsden, die zo maar wat weten te praten van God en van geestelijke en schriftuurlijke waarheden, maar verder niet beter zijn dan anderen; óf, zo zij al voor zodanig doen bewaard worden, zoeken zij echter in de zonden en misdragingen van een Christen, een deksel voor hun eigen naaktheid, denkende bij zichzelf, „wel, dit of dat is immers zo'n grote zonde niet, die en die Christen doet dat ook, en dewijl ik niet erger en Goddelozer leef, dan zulk een, die voor zichzelf vast de hemel en de zaligheid verwacht, wel, waarom zou ik dan niet evengoed zalig worden als hij?”

Kortom, de duivel die niet gaarne heeft, dat geestelijke en godzalige kinderen van God veel verkeren in het rijk der duisternis, dewijl hij dan te veel in vreze is, dat zij hem enige vaten ontroven mochten, mag echter wel lijden, dat zij onder de zijnen, onbeslagen ten ijs komen, want dan weet hij, als ten uiterste listig zijnde, zoveel voordeel te doen met hun gebreken en misslagen, dat hij daarmee zijn volk, die hem toch als slaven dienen en gehoorzaam zijn, zoveel te vaster en te zorgelozer, met rampzalige banden van schrikkelijk bedrog en helse duisternis komt te knevelen en te binden, en in zijn macht te bewaren en vast te houden.

Doch schoon ik nu, door het voorbeeldig gedrag van die weinige Christenen, niet bewogen kon worden om mijn ijdel en werelds leven te verlaten, zo kon ik hen nochtans niet vergeten; want, hoewel ik niet veel in hun gezelschap kwam, als zijnde voor mij te zwaarmoedig en te droefgeestig, zo kwamen zij mij nochtans veelmalen voor, als zeer gelukkig, ja als' de allergelukkigsten van alle mensen, dewijl zij een eeuwige zaligheid te wachten hadden. Daarom, dewijl die hoop op hen lag, zij zo teder en godzalig leefden, en ik in tegendeel met anderen van mijn soort, niet op de minste zaligheid te wachten, noch te hopen had, aangezien mijn leven zo geheel ongelijkvormig was aan 'dat, van die godvruchtige mensen.

Onder deze overtuigingen en bedenkingen, heb ik vele jaren heengegaan. Mijn levensgedrag, werd wel honderd en meermalen door hun sprekende daden veroordeeld, hetgeen mij wel zeer tot kwelling was, doch ik kon mijzelf daar niet onderuit werken, welke moeite en arbeid ik daartoe ook aanwendde, totdat mij de zaak van der vromen godzalige wandel, eindelijk een onweerstaanbaar spoor en prikkel geworden is, om niet te rusten, voordat de Drie-enige God mij, ellendige, ook alzo van mijn zonden bekeerd en verlost zou hebben, gelijk Hij deze mensen of voorwerpen gedaan had.

Al zou het zoeken, naar deze bekering ook mijn ganse leven duren, ja, al zou ik nimmer de zaligheid verwerven, zo wilde ik nog liever daarnaar zoekende sterven, dan gerust, ijdel en zorgeloos levende met de grote menigte verloren gaan, onder zulke wolken van getuigen. Het spreekwoord, *dat woorden wel wekken maar voorbeelden trekken*, werd hierin bewaarheid.

De leeftijd van bijna twee en twintig jaren bereikt hebbende, trad ik in het huwelijk met een man van mijn jaren. Dit huwelijk was voor mij zeer ongelukkig. De voornaamste redenen daarvan waren, dat deze man zijn beroep ' of koopmanschap niet ter harte wilde nemen maar zich begaf tot een onbeschrijfelijk lui en zorgeloos leven,

hetwelk in het vervolg dan ook een lichtvaardige wandel veroorzaakte. Over deze dingen kwelde ik mijzelf doorgaans zo zeer, dat het zekerlijk mijn verstand gekrenkt zou hebben, indien de Heere (hoewel ik op die tijd Hem nog niet kende) mij van die man niet wederom goedig had believen te verlossen. Hetgeen de Heere op Zijn tijd kwam te doen, na mij in deze weg, veel wederwaardigheden te hebben doen ontmoeten. Het mocht evenwel geen middel zijn, om mijn hart los te maken van al het ijdele, aardse en vergankelijke, want, zodra ik uit deze nare weg verlost was, begaf ik mij wederom tot mijn vorige ijdelheden en wereldse gezelschappen, vergetende alzo, van tijd tot tijd, al mijn geleden ellende en jammerlijk verdriet.

Vervolgens begaf ik mij tot een zeer zorgeloos en onbekommerd leven, gedurende de tijd van drie jaren, welke ik doorbracht in het huis van mijn moeder, die woonachtig was in de stad Leiden, alwaar mijn beide broeders voor Predikant studeerden. De oudste, eindelijk zijn studie volbracht hebbende, werd, na een half jaar Proponent geweest te zijn, beroepen tot Predikant in het dorp Rijnsaterwoude. Naar deze plaats, omtrent drie uren van Leiden gelegen, vertrokken wij, aangezien wij aan geen bepaalde woonplaats verbonden of gehouden waren. Hier wonende, geraakte ik al dikwijls onder zware overtuigingen en beschuldigingen van mijn geweten, die hierop neerkwamen, dat ik in zodanige levenswandel, als zijnde ijdel, vrolijk en werelds, nimmer zalig, noch behouden zou kunnen worden.

En hetgeen deze overtuigingen nog te meer kracht en wakkerheid bijzette, was het godzalig en voorbeeldig leven en gedrag van een zeer vrome vrouw, waar ik, in des Heeren Voorzienigheid, kennis aan kreeg. Ofschoon deze in een naburig dorp woonde, kwam zij nochtans nu en dan bij onze broeder, zowel ter kerk als in huis. Hoewel zij zich met mij weinig bemoeide, en al haar arbeid daarheen richtte, om als een middel in Gods hand, onze broeder te ontdekken, dat, hoe voorbeeldig en onberispelijk hij ook leefde, en hoe ernstig en getrouw, naar zijn licht of talent, hij zijn dienst ook zocht waar te nemen, er nochtans wat meer wezenlijkers moest bijkomen, zou hij zijn ziel als een buit wegdragen, en met geen leugen in zijn rechterhand ten grave dalen.

Ofschoon zij, zeg ik, dit maar alleen op het oog scheen te hebben, zo droeg zij, hoewel buiten haar weten, door haar voorbeeldige en tedere wandel, onder ons zoveel vrucht en ontdekking aan mijn gemoed, dat ik, tot eer van de Heere, moet betuigen, dat deze vrouw mij zodanig, zonder woord, door haar godzalige omgang ontdekt, overtuigd, veroordeeld en gesticht heeft, dat zij, door de genadige werking des Heeren, het middel is geweest, *waardoor ik ben getrokken uit de macht der duisternis, en overgezet in het Koninkrijk des Zoons Zijner liefde* (Kol. 1 : 13), en dat nog enige tijd vóór onze Broeder, met wie zij zich, in duizenden woorden, haast dag en nacht op de weg der zaligheid afsloofde.

Maar, om nu weer tot mijn vorig verhaal te komen, schoon ik gedurende de eerste jaren van mijn verblijf te Rijnsaterwoude, van tijd tot tijd met een ontwaakt geweten te doen kreeg, zo kon ik nochtans niet besluiten om van levenswandel te veranderen.

Wanneer mijn geweten mij tot beterschap en bekering van mijn ijdele wandeling zocht op te wekken en aan te sporen, werkte ik, in mijn diepe blindheid, tegen deze anders zo heilzame ontdekkingen, gedurig in, door meer op te gaan in de genieting van veel wereldse gemakkelikheden, hoewel niet op een buitensporige, maar voor de mensen der wereld betamelijke wijze.

Ik had daartoe gelegenheid, omdat wij zeer bekend waren, en dit veroorzaakte, dat wij doorgaans door veel mensen bezocht en uitgenodigd werden. Indien de Heere mij aan

een zorgeloze en vleselijk geruste staat, die ik van mijn kant zocht, had willen overgeven, o, dan zou mijn leven zeer plezierig en wellustig in de wereld, zijn loop gehad hebben, en ik zou mij wel gewacht hebben, om het zelve te verlaten, tenzij wanneer ik oud begon te worden, of anders, op een ziek of doodsbed geraakte, teneinde niet verloren te gaan, maar, na mijn dood, nog in de hemel te komen.

Dit waren somtijds ook mijn tegenwerpingen, waarvan ik mij bediende als mij benauwdheid en angst voor dood, hel en verdoemenis wilden overkomen, waarmede ik dan alle onrust en kommer wel eens voor een tijd kon ontwijken en tegengaan.

Evenwel geraakte ik telkens in dezelfde veroordeling over mijn levenswijze, krijgende zo somtijds ook meer en meer indruk en overreding dat, indien ik zo volhardde in mijn ijdele wandeling, ik niets anders te wachten had, dan het eeuwig verderf, en om voor altijd verstoken te zijn, van het aangezicht des Heeren en van de heerlijkheid Zijner sterkte. Daarbij werden deze overredingen somtijds vergezeld van zulk een zware schrik en vrees voor dood, hel en eeuwigheid, dat mij wel eens de ganse wereld te benauwd was. Het viel mij ook hoe langer hoe zwaarder en ondoenlijker, om door werelds vermaak, deze dingen tegen te werken of mijn geweten te doen zwijgen, dewijl hetzelve als het ware, door de toelating van de Heere, het hoofd al meer begon op te steken, en met deszelfs beschuldiging en veroordeling kwam door te breken, zodat ik geruime tijd een zeer kwellend en onrustig leven kwam te leiden, waaronder en omtrent de vijand somtijds mede zeer krachtig woelde, om, ware het mogelijk, mij tot wanhoop te brengen, door mij gedurig op te dringen en wijs te maken, dat er voor mij in alle eeuwigheid geen zaligheid noch verlossing uit deze ellendige toestand te wachten of te hopen was, want dat ik reeds door God aan een eeuwig verderf was overgegeven, mij dan ondertussen nu en dan zeer heimelijk aanporrende, om maar het einde aan mijn hopeloos leven te maken.

Daar heeft de Heere mij nochtans goedig voor bewaard, door een klare indruk op mijn gemoed te leggen dat, als ik in die staat mijn leven eindigde, dit mijn kwellingen en ellenden niet weg zou nemen, maar dezelve onbegrijpelijk verzwaren, en die eeuwig en altijd. doen duren, zonder de minste hoop op redding of uitkomst, daar er integendeel, zolang ik nog mocht leven, enige flikkering van hoop was of de Heere Zich mijner nog eens zou believe te gedenken ter bekering en zaligheid.

Ofschoon mijn ziel door dergelijke indrukken wel niet zeer getroost werd, noch tot enige wezenlijke of duurzame rust kon komen, zo waren dezelve echter een krachtig bewaarmiddel tegen die nare wanhoop en vertwijfeling, waartoe de Satan mij zocht te brengen, indien de Heere mij langs deze weg niet genadiglijk bewaard had.

Nu had ik alreeds vijf jaren in het dorp Rijnsaterwoude gewoond, brengende mijn leven en bestaan aldaar door zoals boven verhaald is, zonder nochtans, onder al die nare en kwellende ontmoetingen, tot een oprecht en ernstig besluit te komen, om mij tot de Heere te bekeren. Doch het gebeurde ten einde van die vijf jaren, dat ik op zekere tijd, en dat enige dagen achter elkaar, zo vol angst, vrees en benauwdheid geraakte, waar de vijand wederom droevig onder werkte, dat mij het leven begon te verdrieten, en ik in een zware moedeloosheid neerstortte niet wetende waar ik mij wenden of keren zou, dat mij met enige kracht en werking dit woord voorkwam: *Roep mij aan in de dag der benauwdheid, en Ik zal er u uithelpen*, enz. (Psalm 50 : 15.) De Heere bestuurde het, dat ik wat acht op deze belofte of dit woord kwam te geven, en er ook wat door tot staan en bedaren begon te komen, en op mijn wijze gedurig aan het bidden geraakte, niet alleen dat de Heere, Die ik toen nog niet kende, mij genadiglijk uit deze benauwdheid geliefde te verlossen, maar ook Zichzelf aan mij wilde

ontdekken en bekend te maken, opdat ik weten mocht wie de Heere was, en hoe en op welke wijze ik Hem moest aanroepen; opdat Hij mij zou kunnen horen, en ik niet meer zou voortgaan te bidden, tot een onbekende God.

Nadat ik enige dagen, wel zeer bekommerd, maar echter bedaard en stil, na deze ontmoeting had doorgebracht, zo kreeg ik te geloven, dat er waarlijk een hel en een duivel was; en ik in de tormenten van die hel, al iets in mijzelf, alsmede de tentatiën waarmede de Satan de verdoemde zielen kwellen zal, was gewaar geworden. Daar benevens begreep ik, dat hetgeen ik in deze ontmoet of ondervonden had, maar een stukje der zaak was, in vergelijking van hetgeen hiernamaals, op een verschrikkelijke wijze zou geleden worden, door die ongelukkige mensen, die de Heere in hun zonden zou laten sterven. Daaruit begon ik enigermate bij mijzelf op te maken, hoe onuitsprekelijk rampzalig het eeuwig verderf zou zijn, hetwelk mij dan ook ernstig opwekte en aanspoorde, om mij meer aan de toestand van mijn onsterfelijke ziel te laten gelegen liggen, opdat deze toch niet mocht komen in deze plaats der pijniging.

Nadat ik deze dingen zo had op en aangemerkt, kreeg ik verder te geloven, dat er ook een God en een hemel was, alsmede dat de Heilige Schrift voorzeker het Woord van de levende God was. Waar kwam een overredende bewustheid, dat ik een onsterfelijke ziel had, die, hoewel onsterfelijk zijnde, nochtans door de dood eens van mijn lichaam stond gescheiden te worden, en dat er na dit leven gewis een wederopstanding, zaligheid en verdoemenis te wachten was, welke laatste ik nu enigszins kon vaststellen, of liever sterk vrezen, dat mijn lot en het deel mijns bekers zou zijn, indien ik in die staat, waarin ik mij toen bevond, kwam te sterven. Welke dingen mij, onder veel angst en kommer, gedurig bijbleven, kunnende dezelve nergens mede verzetten of weder wegwerken.

Maar, terwijl ik mij nu bezig houd met deze dingen aldus in geschrift te brengen, ontstaat er een bedenking in mijn gemoed, of, indien het de Heere behaagde in Zijn heilige Voorzienigheid eens toe te laten dat dit geschrift door blinde, natuurlijke mensen gelezen werd, hetwelk zeer waarschijnlijk wel eens zal gebeuren, in zulk een geval, dit verhaal, n.l. dat ik enige waarheden kreeg, hier boven aangetekend, en juist op die tijd begon te geloven, voor dezulken niet een droevig struikelblok zou kunnen zijn, waardoor zij zouden mogen denken, dat zulk een ongelovig atheïstisch schepsel als ik geweest ben, wel zeer grote en gegronde redenen had, om voor de hel en de verdoemenis te vrezen, en te trachten mij tot God te bekeren.

Maar wat de zodanigen betreft, zij liggen naar hun gedachten voor zulk een gevaar niet bloot, en hebben de bekering zodanig niet nodig, want zij zijn zo goddeloos en ongelovig niet, maar hebben die zaken of waarheden reeds lang geloofd en beleden, ja, nog veel meer daar boven. Zij zullen God dan ook danken, dat Hij hen niet zover heeft laten vervallen als mij, en derhalve zouden die dingen of verhalen, in plaats van hen te ontdekken aan hun rampzalige ongelovigheid, hen veeleer strekken tot een reuk des doods ten dode. Doch om door de medewerkende genade des Heeren, het misbruik of de verkeerde bevatting van deze verhaalde zaken, te voorkomen of tegen te gaan, zo moet ik betuigen en aantonen, dat alle natuurlijke mensen, die God in Christus niet kennen, hoedanig dezulken zijn, die niet door een waarachtig en ongeveinsd geloof met Christus verenigd zijn, hoe grote kennis en wetenschap zij anders ook bezitten van vele dierbare en zaligmakende waarheden, evenzo in diezelfde ongelovige toestand leven en wandelen, en aldus zowel als ik geweest ben, zondaars en zondaressen uit de Heidenen zijn, vreemdelingen van de verbonden der

beloften, geen hoop hebbende en levende zonder G6d en Christus in de wereld (Ef. 2 : 12). Hetgeen zij zich verbeelden te belijden van de Goddelijke en Geestelijke waarheden, geloven zij nochtans niet met betrekking tot zichzelf, want dan zouden zij aanstonds een wezenlijk belang gaan nemen in dezelve, en er zich aan laten gelegen liggen, ten aanzien van de toestand hunner onsterfelijke ziel. Daar nu integendeel hun diepe zorgeloosheid, vleselijke gerustheid en hun gehele overgegevenheid aan de aardse en vergankelijke dingen dezer wereld, onweersprekelijke bewijzen zijn van hun gehele ongelovigheid, en schoon zij, door hun jammerlijke blindheid en verstoktheid, zulks noch zien noch belijden kunnen, zo is het daarom niet zeker en waarachtig, en al dezulken, die de Heere uit vrije genade krachtdadig belijft te bekeren, zullen allen min of meer met schaamte en nederigheid moeten bekennen, dat de natuurlijke mens in zijn blinde natuurstaat, niet wezenlijk gelooft noch geloven kan, dat er een God en zaligheid, duivel en verdoemenis, dood en opstanding zijn en komen zullen; ja ook niet, dat hij een onsterfelijke ziel bezit; dat de Schrift des Heeren Woord is, en dat in dezelve de weg der zaligheid ligt aangewezen.

Kortom, een onbegenadigd mens is niet anders, dan een klomp van ongelovigheid. Hij heeft niet anders in zijn bestaan en leven, dan het kennelijke Gods, waar zelfs de Heidenen mede geboren worden. Daarom doen zij van nature de dingen, die der Wet zijn, als hebbende het werk der Wet geschreven in hun harten. Zo is ook een onbegenadigde onder de Christenen daarin met de Heidenen gelijk, doch evenwel met dit onderscheid, dat een natuurlijk mens in het Christendom, de zaligmakende waarheden, uit des Heeren Woord en vele andere middelen, kan leren kennen, weten, onthouden en belijden, boven en behalve het kennelijke van God, dat hem ingeschapen is. Doch datgene, hetwelk hem als een voorrecht boven de Heidenen zou kunnen toegerekend worden, zoals het nochtans in zichzelf is, is echter, door het verkeerde gebruik, dat hij er in zijn ellendige blindheid en onkunde van komt te maken, zo goed als een middel tot zijn eeuwig verderf, aangezien bijna alle mensen onder het Christendom, de kennis en de wetenschap, die zij van de Goddelijke waarheden met hun verstand uitwendig bevatten, met hun mond belijden en op een historische wijze geloven, voor het ware geloof dezer zaken willen gehouden hebben. De meesten van hen durven het daar zorgeloos op aan laten komen, zich nimmer eens recht willende onderzoeken, of zij niet te eniger tijd met een leugen in hun rechterhand zullen bevonden worden.

Doch laat ik nu weer tot het verhaal van mijn eigen zaken komen. Terwijl ik dan de ene tijd meer, de andere tijd minder, in een gedurige vreze en bekommring leefde, van dat ik nog eens onboetvaardig, in mijn zonden zou komen te sterven en zo voor eeuwig verloren zou gaan, wist mijn hart nochtans enige listige dingen uit te vinden, en drong mij die op, als namelijk: dat er vele en grotere zondaars en onrechtvaardiger mensen waren dan ik; dat ik immers zo goddeloos niet leefde als hoereerders, dronkaards, dieven, gierigaards, enz.; maar dat ik veeleer een burgerlijk godsdienstig leven leidde, over hetwelk, indien ik niet zalig mocht worden, zulk een zwaar en vreselijk oordeel en verdoemenis niet gaan zou, als ik wel vreesde. En dewijl ik aan deze verleiding wat gehoor begon te geven, geraakte ik voor enige tijd in een zorgelozer en onbekommerder toestand, hoewel het niet lang duurde, aangezien die indrukken, dat er een God was, en ik een onsterfelijke ziel te verliezen had, mij nooit geheel verlieten, maar wederom sterk begonnen door te breken, en mij eindelijk tot een ernstig onderzoek brachten, om te mogen weten, hoe het tussen de Heere en mijn ziel gelegen was, en waar dezelve na dit leven blijven zou.

Zo kreeg ik op zekere tijd met veel ontzetting te zien en te geloven, dat ik onder de toom van God en de vloek der Wet lag, als zijnde geheel mijn leven een overtreedster van die heilige Wet geweest. En waar God mij in het uitwendige voor bewaard had, daar was ik echter geestelijk aan schuldig, zodat ik dat vonnis over mijn hart kreeg: *vervloekt is een iegelijk die niet blijft in al hetgeen geschreven is, in het boek der Wet, om dat te doen* (Gal. 3 : 10). En deze vloek rustte op mijn ganse leven en bestaan; al wat ik dacht, al wat ik deed en al wat ik ter hand zocht te nemen, was vervloekt; zelfs de klederen die ik aantrok, ook mijn eten en drinken, slapen en waken, alles scheen, om mijner zonden wil, van God vervloekt te zijn, zodat God niet anders dan schrikkelijk op mij kon toornen en mij aan de eeuwige dood en verdoemenis overgeven.

Toen werd mij verder ontdekt, hoe heilig en rechtvaardig die God was, die ik in mijn leven niet gekend, noch naar Wie ik ooit omgezien had. Ja, de Heere kwam mij zo heilig en rechtvaardig voor, dat Hij de minste zondige gedachte met de eeuwige verdoemenis moest straffen. Daar benevens zag ik ook, wie en hoedanig een ik was, namelijk, *van het hoofd tot de voetzool, niet anders dan wonden, striemen en etterbuilen, die niet uitgedrukt noch verbonden waren en geen derzelve met olie verzacht* (Jes. 1 : 6). Want mijn ganse leven en bestaan, in gedachten, woorden en werken, was nooit anders geweest dan enkel zonde, dewijl ik mij niet kon beroemen gedurende mijn gehele leven, een enkele goede en onzondige gedachte gehad te hebben. Zo beschouwde ik de menigte mijner zonden, als kwaden zonder getal, die in haar bedroefde menigte, zeer ver de haren mijns hoofds te boven gingen, ja, als tot de hemel reikten, hetwelk mij zodanig verschrikte en terneersloeg, dat ik beefde van ontsteltenis, angst en vrees.

Ook kon ik aan God niet gedenken, of ik sidderde van benauwdheid, vrezende bijna ieder ogenblik, dat de toorn van de Almachtige mij vernielen zou. De Heere deed mij zien, hoe heilig en rechtvaardig ik geboren zou zijn, indien Adam niet gezondigd had; doch deze nu, door de zonde gevallen zijnde, was ik in en door hem gevallen, en had dus niet anders dan een geheel verdorven natuur ter wereld kunnen brengen. En al had ik ook niet één dadelijke zonde bedreven, zo zou de Heere mij nochtans om mijn verdorven natuur, die ik uit Adam overgeërfd had en deelachtig was geworden, rechtvaardig hebben kunnen laten verloren gaan, want ik zag mijzelf reeds van mijn ontvangenis af, des eeuwigen levens onwaardig. Ja, ik verwonderde mij er over, dat God mij nog zo lang in Zijn onbegrijpelijke lankmoedigheid gedragen had, en mij al niet lang van de aarde had uitgeroeid en in de hel geworpen, alwaar ik nu evenwel zekerlijk stond te komen, indien ik langer weigerde mij tot de Heere te bekeren. Bovendien bracht mij de Heere deze waarheid krachtdadig op mijn gemoed, dat Zijn lankmoedigheid en verdraagzaamheid niét altijd duren zou en dat, wanneer dié geëindigd waren, de deur der genade dan voor eeuwig zou gesloten zijn.

Van deze tijd af kon ik niet weer tot enige zorgeloze gerustheid komen, die van enige duur was, hoezeer de vijand en mijn eigen arglistig hart het daar in het vervolg ook op toelegden, zoals uit het verhaal, dat ik nog te doen heb, hier en daar blijken zal.

Nadat de Heere dan reeds zulke ontdekkingen van mijn ellendige en rampzalige staat aan mijn hart had gelieven te geven, en hoe ik voor de eeuwige verdoemenis open lag, aangezien ik niet één minuut, noch één ogenblik van mijn leven verzekerd was, ontstond hieruit in mijn gemoed enige noodzakelijkheid, om mij tot God te bekeren, waar ik mij dan ook toe begon te schikken, alsmede in het waarnemen volgens mijn consciëntie van alle godsdienstige plichten en middelen, inzonderheid het gedurig bidden om vergeving van al mijn zonden, om de verdiensten van Christus.

Hierin enige tijd volhardende en voortgaande, begon ik mijzelf daar wat in te behagen en tot enige valse en ingebeelde rust te komen, hopende dat het nu verder met mij wel gaan zou. Inzonderheid maakte ik veel verwachting van mijn ernstig en aanhoudend bidden, om genade bij de Heere te verwerven, en derhalve lag ik wederom zeer open, om door de bedrieglijkheid van mijn boos, ongelovig en arglistig hart, ter zijde afgeleid te worden, indien de Heere het niet genadiglijk verhinderd had.

Tot dat einde bestuurde de Heere het zo, dat mij een klein Godvruchtig boekje onder het oog kwam, waarin ik, naast heilzame ontdekkingen, ook deze passage vond, namelijk, hoe verkeerd en ellendig een zondaar te werk gaat, die nog buiten de zalige gemeenschap van een Drie-enig God is levende, in al zijn Godsdienstigheden, maar bijzonder in zijn bidden, richtende zijn gebed tot een God, die voor de arme natuurling, een verterend vuur, ja, een eeuwige gloed is, waar niemand het bij zou kunnen uithouden, en dit gebed dan nog, om Jezus wil en in Zijn Naam, met de mond bij die vreselijke God, ter verhoring willende aandringen, daar de Heere Jezus niet minder heilig en rechtvaardig is, dan Zijn hemelse Vader, en dus mede uit dien hoofde een wreker, ja een zeer grimmige wreker en wederpartijder van die ellendige zondaar zijn kan.

Ten andere, dat de onbekeerde mens zelf, van zijn zijde, zo lang hij niet door een waarachtig geloof met God door Christus verzoend ware, ook een bitter vijand van de Drie-enige God, en een versmader van de Heere Jezus en alle aangeboden heil en zaligheid was, zodat het een geheel onmogelijke zaak was, dat het bidden van zulk een schepsel door God verhoord kon worden. Dit nu geliefde de Heere aan mijn ziele bijzonder te zegenen en in mij levendig te ontdekken, dat het omtrent mijn bidden, alsook omtrent al mijn andere Godsdienstigheden, tussen mij en God evenzo gelegen was. Waar nog bijkwam, dat ik zeer klaar te zien kreeg, hoe verdoemelijk en verdorven ik in mijn aard en natuur voor de Heere was, kunnende in, noch door mijzelf, iets ter wereld doen dat God aangenaam was, of welbehaaglijk kon wezen, tenzij ik eerst met Christus, Zijn Zoon, door het geloof verenigd ware, aangezien de Heere maar in Hem alleen al Zijn welbehagen had en ook om Zijnentwil de zondaars in genade wilde aannemen.

Toen ontdekte mij de Heere, dat ik het geloof miste en geen deel aan de Heere Jezus had, maar buiten Zijn zalige gemeenschap leefde en dus met al mijn Godsdienstigheden, voor eeuwig verloren zou moeten gaan. Dit gaf zulk een zware slag op mijn gemoed, dat al mijn droggronden voor die tijd mij als in een ogenblik ontvielen, en daarheen stoven als kaf voor de wind.

Gelukkig zou ik geweest zijn, indien ik toen maar alles bij mijzelf had kunnen opgeven en loslaten, maar neen, ik moest het eerst nog wat uithouden tegen de Heere Jezus en de weg van vrije genade, en zolang proberen of ik mijzelf de zaligheid niet kon doen geworden, als ik nog maar krachten had om een enige zucht te dien einde te kunnen zuchten.

Ziet, zo staat een uitverkoren zondaar zichzelf in de weg en woelt in zijn blindheid en ongelovigheid steeds tegen de weg van vrije genade aan, zoekende steeds, door een verbroken werkverbond, de zaligheid buiten Christus, door zichzelf te verdienen en zich waardig te maken. Wel degelijk mag daarom de Heilige Geest zeggen, *dat het bedenken des vleses vijandschap is tegen God, dat het zich der Wet Gods niet onderwerpt en zulks ook volstrekt niet doen kan* (Rom. 8).

Door deze ontdekking nu geraakte ik in zulk een grote verlegenheid en verslagenheid

over mijzelf, dat ik niet wist wat ik langer zou gaan beginnen; maar toen bracht de Heere mij in mijn gedachten: *Wendt u naar mij toe en wordt behouden* (Jes. 45 : 22), en deed mij daaruit begrijpen dat, wilde ik behouden worden, ik tot Christus komen moest, terwijl ik nooit ondervonden of geweten had dat ik tot dit werk dood, onmachtig en onwillig was, maar dat de Heere mij nu stond te leren. Ik kwam op mijn wijze al één en andermaal tot de Heere Jezus, en gaf mijzelf dan ook aan Hem over, doch bespeurende dat ik hiermede niets ter wereld vorderde, maar al even ongerust, schuldig en verdoemelijk in mijzelf bleef, kon ik echter niet begrijpen, noch uitvinden, waar het nu haperde waarom de Heere mij niet scheen genadig te zijn. Het meest vreesde ik, dat ik mijn zonden niet genoeg zag noch betreurde en er niet ootmoedig genoeg over was, waarom ik dan mijn werk begon te maken, om het langs zulke wegen en middelen, die mij daartoe gepast en bekwaam schenen te zijn, aldaar te willen brengen, doch het viel alles, alles verkeerd uit, want in plaats dat ik mijn zonden meer zou ontdekt krijgen, kreeg ik integendeel meer en meer mijn rampzalige blindheid te zien.

Zo ook, hoe meer ik naar droefheid over de zonden zocht, hoe meer ik de hardigheid, de verstoktheid van mijn hart ontdekte. En onder al deze woelingen kwam de vijand mij bovendien dikwijls kwellen en beangstigen, willende mij dan eens opdringen en wijsmaken dat ik de zonde tegen de Heilige Geest bedreven zou hebben en ik dus in alle eeuwigheid geen zaligheid noch behoudenis te wachten of te hopen had, en dan op andere tijden weer dat mogelijk de deur der genade voor mij reeds gesloten zou zijn, want dat ik reeds zolang, en dus tegen zoveel licht en overtuiging van mijn geweten in gezondigd had en dat des Heeren lankmoedigheid en verdraagzaamheid over mij, zekerlijk al ten einde zou zijn, en derhalve was er voor mij niet de minste grond van hoop dat de Heere Jezus mij immer genadig zou zijn, of mijn gebeden verhoren zou.

Ziet, met zulke en dergelijke leugens zoekt die rampzalige duivel een overtuigde ziel doorgaans af te trekken en tegen te houden van, en in het zoeken naar, een eeuwige zaligheid. Daar kan hij, onder de toelating des Heeren, somtijds zo verschrikkelijk in te werk gaan en de arme ziel zo vol angst en vrees brengen, haar ook een tijdlang in dezelve houden, dat haar het leven somtijds te bang begint te worden, en indien de Heere die sterke, geweldige boze vijand van het menselijk geslacht, niet telkens als de handen kwam te binden, zo was er in alle eeuwigheid geen mogelijkheid van zaligheid voor een enige ziel te hopen noch te verkrijgen. Zulk een helse tegenstand brengt of oefent de duivel op het gemoed des mensen om hem van de weg der bekering af te brengen of te houden.

Ondertussen, terwijl mijn gemoed nu meer, dan minder, op een onrustige wijze en onder vele kwellingen van de Satan woelde en maalde om de weg uit te vinden langs welke mijn ziel tot Christus zou kunnen komen, om door Hem behouden en gezaligd te worden, zo kwam mij op zekere dag dit woord, met veel aandoening op mijn hart: *Niemand kan tot Mij komen, tenzij de Vader, die Mij gezonden heeft hem trekke* (Joh. 6 : 44). Door deze woorden beliefdde het de Heere mij te ontdekken aan mijn dodelijke onmacht en gehele onbekwaamheid, om in een waar geloof tot de Heere Jezus mijn toevlucht te nemen, ziende en erkennende dat zulks voor mij, zonder de genadige trekking des Vaders, eeuwig, eeuwig onmogelijk was.

Doch, alzo het een bevindelijke en ontegenzeggelijke waarheid is dat een overtuigd zondaar in de weg van zijn overtuiging, onmogelijk stil en werkeloos kan zijn, al gebeurt het ook, dat de Heere door klare en wezenlijke ontdekkingen het voorhangsel

van zijn eigen pogingen en woelingen als het ware begint te scheuren, zo wil en zal hij het nochtans niet opgeven, maar zoekt hij integendeel zich nog gedurig te behelpen met de overgebleven stukken van dat voorhangsel, zijnde zijn wettische en eigen werkelijke natuur. In zulk doen zal hij het zó lang tegen de Heere uithouden, totdat de tijd der minne over hem gekomen is, wanneer de Heere dat zielsverdervend voorhangsel, waardoor de weg van vrije genade voor hem verborgen blijft, komt scheuren van boven tot beneden, zodat het hem volstrekt onmogelijk is geworden, om er zich langer mede te behelpen, maar hij het de Heere volkomen gewonnen moet geven. Doch, eer het daartoe komt, moet zulk een zondaar eerst al zijn krachten uitputten.

Zulk een weg sloeg ik in mijn blindheid in, want, zijnde nu ontdekt aan mijn onmacht en aan de onmogelijkheid om tot Christus te komen, zonder de trekking des Vaders, rezen er terstond vleselijke overdenkingen op in mijn hart, hoe ik die trekking zou deelachtig worden. Na veel overleggingen bij mijzelf hierover gehad te hebben, was mij geen andere weg voorgekomen, dan God de Vader daarom te bidden, tot welk werk ik mij dan ook op mijn wijze begon te schikken. Doch eer ik daartoe kon komen, kreeg ik dit woord, *dat God de zondaars niet hoort*, op mijn hart (Joh. 9 : 31).

Hierdoor viel mijn voornemen nu weer eensklaps in duigen, aangezien de Heere Zich aan mij ontdekte, als een zeer grimmig Wreker en mijn Tegenpartijder, Die mij scheen te zullen vernielen en in de eeuwige verdoemenis te werpen, welk gericht mij zodanig verschrikte, dat ik mij veel liever voor God zou hebben willen verbergen indien het mogelijk ware geweest, dan dat ik Hem zou hebben durven bidden, hetwelk mij in zulk een zware moedeloosheid, angst en vrees bracht, dat ik nooit de weg der zaligheid ontdekken zou al zocht ik daarnaar ook mijn ganse leven.

Toen kwam in mijn hart het voornemen, om maar alles op te geven en niet meer naar zaligheid, noch behoudenis uit te zien, aangezien het toch nimmermeer gelukken zou en die weg mij voor altijd verborgen zou blijven. Terwijl de vijand ondertussen zijn vermogen te werk stelde, om dit zielverderfelijk voornemen in mijn hart te voeden en te koesteren, opdat het zijn schadelijke uitwerking toch zou kunnen voortbrengen, zo bracht de Heere met veel kracht dit woord in mijn gedachten: *Ik ben de Weg, de Waarheid en het Leven; niemand komt tot de Vader dan door Mij* (Joh. 14 : 6).

Toen ontdekte de Heere mij al verder aan mijn diepe en rampzalige blindheid, waar ik en alle mensen van nature in ontvangen en geboren zijn, zodat wij buiten de genadige bewerking des Heiligen Geestes, nimmermeer in staat konden zijn te kunnen onderscheiden de dingen die des Geestes Gods zijn en dat die blindheid de reden en oorzaak was, dat ik daartoe de weg der zaligheid niet had kunnen uitvinden. En aangezien ik van dezelve niet kon verlost worden, er dan ook voorzeker voor mij geen zaligheid te hopen noch te wachten was, al zuchtte en werkte ik daarom ook tot het einde van mijn leven.

Dit nu ontdekte de Heere zo klaar aan mijn verstand en oordeel, dat ik er bijzonder over aangedaan en bitterlijk mee verlegen was, zodat het mij een innerlijke droefheid en kwelling veroorzaakte, vrezende ieder ogenblik in deze staat nog te zullen sterven en dus voor eeuwig om te komen en verloren te gaan. Doch op het hoogste van mijn angst en benauwdheid kwam mij dit woord voor: *De Heere opent de ogen der blinden* (Psalm 146 : 8), en hierdoor werd ik bewaard van in te zware moedeloosheid neder te zinken ofschoon ik in mijzelf hoe langer hoe ellendiger, en de Heere Jezus voor mij meer noodzakelijker begon te worden. Doch deze ellende bestond niet daarin, dat ik minder ijverig en werkzaam was om God te behagen, en te bewegen Zich mijner te

ontfermen. Ach neen, want daarin sloofde ik mij dag en nacht af. Maar dit veroorzaakte mijn ellende, dat ik met al mijn werken, naar mijn begrip of denkbeeld niet vorderde, maar veeleer meer en meer achteruit raakte. Want hoe meer ik bad en smeekte, dat de Heere Jezus mijn blinde ogen liefde te openen, hoe blinder ik, naar mijn gedachten begon te worden. Zo ook, hoe meer ik biddende was om een boetvaardig hart, om mijn zonden ootmoedig voor de Heere te belijden en te betreuren, hoe verstokter en verharder hart ik in mijzelf begon te ontwaren.

Hoe wijs en te mijnen nutte de Heere die dingen alzo bestuurde, heb ik achteraf uit deze volgende gebeurtenissen klaar mogen opmaken, namelijk, de Heere geliefde eens op zekere tijd toe te laten dat ik al vrij wat had kunnen schreien en wenen over mijn rampzalige en ellendige staat, en hoe ik door mijn zonden God vertoornd had. Daaronder, en ook nog lang daarna, was ik zeer ijverig en werkzaam geweest, om mijn bekering en genade bij de Heere te zoeken en in deze dingen begon ik te berusten en daar, op mijn hoop en vertrouwen te stellen, mij heimelijk inbeeldende, dat mij de zaligheid nu niet zou kunnen ontgaan, maar dat de Heere mij nu wel genadig zou zijn, aangezien ik niet ijveriger naar een zaligheid of behoudenis zoeken kon als ik nu een tijd lang, bijna dag en nacht gedaan had.

Ziet, zo eiste ik stoutelijk mijn loon van de Heere, die de duivel mij bedekt zocht te geven tot eeuwig verlies en schade van mijn onsterfelijke ziel, indien de Heere hem maar had laten begaan, aangezien hij mijn hart, dat nu wederom zeer voor zijn listige verleidingen open lag, heimelijk tot zorgeloosheid kwam bewerken en het daaromtrent ook reeds zo ver gebracht had, dat ik al vrij wat in mijn bekommelingen en in het waarnemen mijner plichten of werkzaamheden begon te verslappen en het te vrezen geweest ware, dat ik de wereld wederom ingelopen en mijn deel en vergenoeging in dezelve als in vorige dagen zou gevonden hebben.

Doch de Heere, die voorgenomen had, mij onwaardige, tot een dadelijke bekering te bewerken, liet niet toe dat ik mij lang warmen zou bij de spranken van mijn eigen vuur, maar bestuurde het, dat ik eens, op de studeerkamer van mijn broeder komende, daar een predikatie vond, handelende over Jes. 57 : 10: *Gij hebt het leven uwer hand gevonden; daarom wordt gij niet ziek.* Dewijl ik op het lezen van die woorden een grote aandrang op mijn gemoed kreeg om gemelde predikatie eens te lezen, begon en voleindigde ik dit werk met veel aandacht en oplettendheid waarover de Heere ook Zijn zegen geliefde te gebieden, ontdekkende mij, door het lezen van die predikatie, op welke bedroefde droggronden ik, ellendige, verzeild was, en hoe gevaarlijk dezelve waren, zodat ik met al mijn werkzaamheden, van welke ik zo'n grote verwachting gehad had, nog voor eeuwig zou moeten verloren gaan, aangezien ik met al deze dingen nog buiten Christus was en het ware zaligmakende geloof in de Heere Jezus miste.

Dit alles klaarde de Heere zodanig op aan mijn verstand, dat het mij onmogelijk was mijzelf nog langer met die dingen te kunnen of te willen behelpen zodat ik ten eerste weer in een zeer bekommerde toestand geraakte, waarin onder vele angsten en benauwdheden, mij ook een zware vrees kwelde dat ik nimmer met God in Christus verzoend zou worden, aangezien ik dacht dat ik te zwaar, te lang en te menigvuldig gezondigd had. Ja, ik durfde zo niet tot Christus komen, denkende dat de Heere op zulk een onwaardige niet zou willen neerzien. Zo viel ik van de ene dwaasheid in de andere. Het was mij steeds te doen, om door iets in mijzelf God en Christus te behagen.

Ziet, zo verkeerd handelt een overtuigd zondaar, zoekende altijd eerst iets in zichzelf als een grond waarop en waarom hij tot Christus zou willen naderen, willende en durvende het anders niet te wagen, dewijl hem de weg van vrije genade tot op dat ogenblik, waarop hij met de Heere Jezus door het geloof verenigd wordt, een diep verzegeld boek is.

In deze vrees zeer bekommerd enige dagen doorgebracht hebbende zonder de minste rust of kalmte voor mijn gemoed te kunnen vinden, zo geliefde de Heere dit woord in mijn gedachten te brengen: *Komt herwaarts tot Mij, allen die vermoeid en belast zijt, en Ik zal u rust geven* (Matth. 11 : 28). Wanneer ik mijn zonden, alsmede de grootheid van mijn schuld, ook daarbenevens weer levendig onder mijn oog kreeg, en de vijand mij daardoor tot moedeloosheid kwam verzoeken, liet de Heere aanstonds dit woord op het voor, gaande volgen: *Al waren uw zonden als scharlaken, zij zullen wit worden als sneeuw, al waren ze rood als karmozijn, zij zullen worden als witte wol* (Jes. 1 : 18).

Dewijl ik nooit een woord in mijn gedachten kreeg of er ging doorgaans enige kracht van uit, zodat het meestal wat naliet, gebeurde zulks hier ook, want door deze plaatsen ontdekte mij de Heere, hoe machtig en bereidwillig Hij was, om ellendigen, onmachtigen, schuldige zondaars en zondaressen in genade aan te nemen, wanneer zij maar tot Hem willen komen, en de Heere deed mij ook enigszins zien en geloven dat Hij hen geenszins zou uitwerpen.

Doch wanneer ik op deze ontdekking van des Heeren uitnemende bereidwilligheid om de zondaren te zaligen, mij van mijn dodelijke onmacht van niet tot Christus te kunnen komen, zocht te behelpen, om mijn bekering (waar het zondige vlees toch geen lust toe heeft) van dag tot dag uit te stellen, en om als het ware mijn naaktheid daarmede voor de Heere te bedekken, kreeg ik onderscheiden en klaar te zien hoe deze mijn onmacht, mijn verdoemelijke zonde was, die ik mijzelf door, mijn erf en dadelijke zonde moedwillig op de hals gehaald had. Alsmede dat mijn hart in de grond zeer onwillig en afkerig was van de Heere, aangezien ik liever de zonde en de wereld aan de hand wilde houden, dan mij tot God te bekeren, en dus dat al mijn bidden om bekering en vergeving der zonden, maar een spotten met God was, ja, dat de Heere onmogelijk zulk bidden had kunnen horen, dewijl ik onwillig en afkerig was om tot Hem te komen. Doch omdat God nochtans van Zijn kant gewillig was om mij uit genade te zaligen, drong de Heere nog sterker op mijn gemoed aan, door middel van dit woord, dat God met kracht op mijn hart bond: *Zo waarachtig als Ik leef, spreekt de Heere, zo Ik lust heb in de dood des goddelozen; maar daarin heb Ik lust, dat de goddeloze zich bekere van zijn weg en leve* (Ezech. 33:11).

En toen deed de Heere mij klaar zien en geloven dat, als ik verloren ging, zulks uitsluitend mijn eigen schuld zou zijn, want dat Hij, de Heere, met ede betuigde geen lust in mijn dood te hebben. Toen zag ik mijzelf aan alle kanten diep schuldig en ellendig en kon ik de Heere in mijn hart rechtvaardigen wanneer Hij mij eeuwig verloren liet gaan. Ja, ik vreesde, dat, als dat gebeurde, ik een zeer zwaar oordeel en verdoemenis zou moeten ondergaan, zodat het die van Tirus en Sidon verdraaglijker zou zijn dan mij.

Waar ook nog bijkwam dat er binnen enkele dagen Avondmaal te Rijnsaterwoude stond gehouden te worden, waarmede ik buitengewoon veel te doen kreeg, zodat ik schrok wanneer ik dacht dat, als ik daar aan ging, ik mijzelf een oordeel zou gaan eten en drinken waaraan ik mij, o jammer, in mijn diepe blindheid in de vorige tijden maar al te veel bezondigd had. Om echter dit Avondmaal te verzuimen, daar kon ik niet toe besluiten, want dan zou ik moedwillig die dierbare verbondssegelen versmaden, God

in Zijn bevelen of ordonnantiën weerstaan en mijn oordeel en verdoemenis voor de Heere en de mensen verzegelen. En dewijl des Heeren Geest deze dingen sterk op mijn gemoed aandrong, geraakte ik hierdoor in de uiterste verlegenheid en bijna ten einde raad.

Ik wist niet meer wat ik beginnen zou, want in mijzelf zag ik mij verloren en geheel verdoemelijk voor God. Geen enkel schepsel, in de hemel noch op aarde, kon mij ook maar de minste hulp of verlossing toebrengen. Daarbij vreesde ik ieder ogenblik te zullen sterven, en dus in de eeuwige verdoemenis neer te storten.

Maar in deze onbeschrijfelijke angst en verlegenheid beliefte het de Heere Zich mijner te ontfermen, werkende een sterke aandrang op mijn gemoed, om toch zonder uitstel tot Christus te komen, om door Hem verlost en behouden te worden van de toekomstige toorn. En hierop durfde ik het wagen, er mocht dan van komen wat wilde. Alleen op mijn kamer zijnde, knielde ik voor de Heere neder, doende nog enige pogingen om mijzelf aan de Heere over te geven, doch alles kwam mij te ontvallen, doordat de Heere het zondige en verdoemelijke daarvan aan mijn gemoed ontdekte, waarop ik aanstonds van alles afgebracht, aan het eind met mijzelf kwam, zodat het was alsof mijn verstand stil stond, en ik niet één gedachte meer tot mijn redding kon denken, noch één zucht hiertoe uit mijn hart kon komen noch daarin bedacht worden.

Hier stierf ik aan mijzelf en aan al het eigene, terwijl op datzelfde ogenblik de Heilige Geest door een verborgen werking mijn hart krachtdadig kwam bewerken, buigende het over en makende mij gewillig, om hetzelfde aan Christus over te geven, hetgeen ik ook aanstonds door de kracht des Geestes deed, en dat wel zeer stil en bedaard.

Wat is dat dierbare woord opmerkelijk en waarachtig: *Want de Geest is het, die levendig maakt* (Joh. 6 : 63). En deze levendigmaking geschiedde of volgde zo terstond op het sterven aan mijzelf, dat ik op hetzelfde ogenblik, of punt des tijds, waarop ik uit mijzelf uitging, zo in Christus overging en er mijzelf ganselijk kwijtraakte, *wordende also in Christus gevonden, niet meer hebbende mijn gerechtigheid, die uit de Wet is, maar die uit het geloof van Christus is.*

En waarlijk, dit uitgaan uit zichzelf moet ook aanstonds door een overgaan in Christus gevolgd worden, of de mens zou terstond weer in en tot zichzelf moeten keren, want indien hij dit niet kon doen zou hij gewis de lichamelijke dood moeten sterven, dewijl men in die staat geen ogenblik tussen Christus en zichzelf kan blijven bestaan en levendig blijven.

Derhalve is het een klaar en ontegenzeggelijk bewijs van duisterheid en onkunde, in alle zodanige mensen, die, wanneer zij van hun overgaan in Christus spreken, dan wel eens zeggen *dat zij zichzelf zovele uren, anderen wel eens zovele dagen, dood aan zichzelf gezien hebben en dat zij in die dood zo of zo lang gehouden werden, eer zij tot Christus konden komen*, hetgeen onmogelijk waar kan zijn, en ook, om bovengemelde redenen, waarlijk niet also is geweest.

Integendeel is het gewis en zeker dat een mens, zolang hij met Christus niet door het geloof is verenigd geworden, in en door zichzelf leeft en werkt tot dat ogenblik, waarop hij uit zichzelf in Christus overgaat.

Terwijl ik hier nu toch bezig ben, om het rechte en gelovige overgaan der ziel in Christus enigszins omstandig te beschrijven, zo zou het somtijds niet ondienstig zijn, bij deze gelegenheid eens op te merken, hoe de bevinding, door de omgang met veel mensen, die bij zichzelf en bij anderen buiten hen voor goede en oprechte Christenen

gehouden worden, mij geleerd heeft hoe geheel weinig er onder die grote menigte mij zijn voorgekomen, die *dat sterven aan zichzelf* bevindelijk konden verstaan, of begrijpen hoe zulks in de ziel toegaat en gewrocht wordt door de Heilige Geest, daar het nochtans een stuk van het uiterste gewicht is, en wel zó gewichtig, dat ik met alle ruimte, voor de ganse wereld durf betuigen en belijden dat er nimmer een enig mens uit de dood der zonde op zal staan, en zijn leven buiten zich in Christus zal vinden, tenzij dan dat hij eerst ganselijk aan al het eigene of aan zichzelf komt te sterven, wordende ons deze waarheid door de Heere Jezus duidelijk geleerd en aangetoond in de gelijkenis van het tarwegraan (Joh. 12 : 24).

In dit stuk zullen alle Christenen het met mij eens zijn, die bij bevinding hebben leren kennen hoe vijandig en gekant een overtuigd zondaar in zijn diepe blindheid en ongelovigheid, tot op het laatste ogenblik waarop hij in Christus gelovig gemaakt wordt, tegen Christus en de weg der vrije genade inwerkt, en derhalve van al dat eigen woelen moet worden afgebracht en daaraan sterven, zal hij immer vatbaar en gepast voor vrije genade worden.

Doch al degenen, die dat werken van de overtuigde zondaar, bestaande in bidden, lezen, schreien en wenen over de zonden en gemis van God, uitzien naar de Heere Jezus, opdragen en overgeven aan Hem, ook dat zogenaamd hongeren en dorsten naar de Heere en dergelijke, willen gehouden hebben voor beginselen der genade in de ziel, of des Geestes werkzaamheden, zullen mij zekerlijk tegenspreken en beschuldigen van blindheid en onkunde, in de wegen en handelingen des Heeren aangaande het zaligen van zondaren en zondaressen.

Van dat soort van mensen zijn er heden ten dage, helaas, al velen, en daaronder enigen, die er bij alle voorkomende gelegenheden hun werk van maken, om de zielen der mensen in al zulke verderfelijke wegen te bestieren en de zaligheid toe te passen, dopende hun bovengemelde werkzaamheden met de heugelijke naam van *beginselen der genade*, niet wetende, noch onderscheidende, dat als de Heilige Geest een mens tot zaligheid komt voorbereiden of bewerken, Hij de ziel dan komt overtuigen van *zonden, gerechtigheid en oordeel* (Joh. 16 : 8).

Ziet, dit is het werk des Geestes, maar het werk nu, dat door middel van deze overtuiging of ontdekking door de mens wordt aangewend om zich te redden uit deze ellendige rampzalige staat, waarvan de Geest hem nu heeft beginnen te ontdekken, ontstaat enkel en alleen uit des mensen eigen werkelijke natuur, en is niet anders, dan dat bedenken des vleses, door mij te voren reeds aangehaald, hetwelk vijandschap is tegen God. En dat blijkt, dewijl de Heilige Geest, wanneer Hij de uitverkoren zondaar tot zaligheid komt bewerken, hem niet alleen ontdekt aan zijn ellendige en rampzalige staat, maar ook aan de zondigheid en verdoemelijkheid van al zijn eigen werkzaamheden, die hij gedurig buiten het geloof komt aan te wenden, om God de Heere te behagen en te bewegen om hem uit die ellendige toestand te verlossen.

Welk werk des Geestes, door het gedurig met licht te beschijnen, en daardoor aan de dag te brengen, dat het webben zijn, die niet deugen tot klederen, de zondaar zo telkens doen ontvallen en bij het overgaan in Christus eindelijk geheel afhandig maakt, zodat een ziel die nu op het punt gekomen is waarop zij het eigendom van een Drie-enig God zal worden, in zichzelf zo uitgewerkt is, dat zij niet een enige zucht meer laten kan, om die nog aan te wenden om God tot barmhartigheid te bewegen. Ja, wat meer is, zij kan in zichzelf op dat ogenblik niets bedenken voor zichzelf, aangezien alle gedachten of uitvindingen van het verstand, op het dierbaar punt des tijds, geheel stil staan, en de ziel dan maar enig en alleen door de Geest bewerkt wordt, en zo, door die zalige bewerking, uit zichzelf en in Christus overgaat,

verliezende zichzelf geheel en al in de Heere en wordende ook zo ganselijk naar de ziel met God vervuld en ingenomen, dat zij nu ondervindt wat het te zeggen is, *de snoeren zijn mij in liefelijke plaatsen gevallen, ja, een schone erfenis is mij geworden* (Psalm 16 : 6).

Doch, eer ik dit stuk kom te eigenen, moet ik nog eens opmerken, dat, indien het na deze gebeurde, dat de Heere, in Zijn vrijmachtige Voorzienigheid, het zo beliefde te bestieren, dat dit verhaal door iemand van die mensen, die de werkingen des mensen in een weg van overtuiging, voor de werking des Geestes nemen, mocht gelezen worden, dezulken dan wel denken zouden, *of men dan ganselijk alle werkzaamheden in het schepsel afkeurde, en het dus beter ware, de mensen werkeloos te maken, dan hen aan te zetten om werkzaam te zijn, volgens de inhoud en het bevel van het Woord van God, ter verkrijging van een eeuwige zaligheid.*

Waarop dient, dat men de mensen altijd mag en moet aanzetten en vermanen, om toch de behoudenis van hun onsterfelijke ziel, door zorgeloosheid en vleeselijke gerustheid niet moedwillig te verwaarlozen, maar eens rusteloos uitziende en werkzaam te worden, om genade en vergeving van zonden bij de Heere te erlangen. Wanneer het dan gebeurt dat een mens bekommerd en verlegen begint te, worden over zijn ellendige staat en dus werkzaam met zichzelf geworden is, zulk een mens nu, dient men voorzichtig te behandelen, hem daarheen besturende, van toch niet op enige zijner werkzaamheden te vertrouwen, of er de zaligheid op te verwachten. Totdat einde moet men hem telkens, als het vereist wordt, onder het oog brengen, en dat wel bijzonder als men bemerkt dat hij het leven zijner hand begint te vinden, wat hem nog ontbreekt en hoe hij, met al wat hij reeds heeft, nog eeuwig zal moeten verloren gaan, indien hij in waarheid de Heere Jezus door het geloof niet komt deelachtig te worden; want dat de allerbeste daden des mensen buiten Christus, niet anders dan verdoemelijke zonden zijn; om welke dingen de Heilige God (al heeft hij in zijn leven ook niets anders misdaan), hem echter met de eeuwige verdoemenis zou moeten straffen. Om hem dus, zo veel in ons is, te bewaren voor enige rust te vinden in iets buiten Christus, daar het hart van de mens toch alleszins er op uit is, en er voor bekommerde zielen geen verderfelijker weg kan uitgevonden worden, dan hen zó te besturen, dat men dat bedrieglijke hart als in de hand werkt, en de arme mens in zichzelf nederzet, en daar zo vast en onbewegelijk in opbouwt; dat het voor dezulken, die dit bedroefde werk komen te zien, en alle zodanige zielen daaraan zoeken te ontdekken, nochtans volstrekt onmogelijk is, hierin iets te vorderen, zolang het bedrogen hart de baas speelt en zich liever met as wil voeden en gaarne heeft dat anderen dat met hem doen, dan dat hij zou horen naar de getrouwe waarschuwing van dezulken die het anders zo wèl met hem menen, doch die hij liever afzet, met hen toe te voegen, dat zij weinig kennis van des Heeren wegen bezitten, te wettisch handelen, en de zielen der zwakken maar bedroeven en in de grond slaan. Tot zo ver nu van deze dingen, die ik zo omstandig, naar mijn gering talentje heb zoeken voor te stellen, opdat het, door des Heeren medewerkende genade, nog een middel mocht zijn om aan enige van die bedrogen zielen tot nut te zijn en hen te ontdekken hoe niet de dierbare Heere Jezus, met Zijn gerechtigheid en verdiensten, het fundament of de grond is van hun hoop en verwachting op de hemel en de zaligheid, maar wel heimelijk en listig hun eigen werk, hun overgeven, hun opdragen, hun aanbieden aan Christus, hun aanzien, hun zogenaamd hongeren en dorsten naar Hem, hun bidden, hun schreien om Christus te bewegen, en wat het dan ook wezen mag.

Ziet, dit zijn de gronden, waar de arme ziel in haar blindheid op vertrouwt en aan

vasthoudt, bouwende dus jammerlijk het huis van haar eeuwige zaligheid op een onvaste zandgrond, die niet zal kunnen bestaan tegen de stormwinden en plasregens van een heilig en rechtvaardig God, Die niemand zal aannemen noch genadig zijn, dan die Hij in Christus Jezus vindt.

Het grote werk nu van de overgave van mijn hart aan de Heere Jezus, door het geloof in Hem, geschiedde op 25 september 1735; het was op zaterdag, 's avonds ongeveer elf uur. Het ging zo bedaard en stil in zijn werk, dat ik zeer wel wist wat ik deed; het ging ook ganselijk onbepaald, ik bedong niets, ik verwachtte niets, ik vreesde niets, ik hoopte niets, ik wenste niets, maar het was of al mijn hartstochten op dat ogenblik stilstonden, en mijn leven, voor die tijd slechts in die onderhandeling met de Heere bestond. Zodra ik met de Heere Jezus verenigd was, genoot en ondervond ik aanstonds vrede met de Drie-enige God, in en door Hem; en een overzalige rust voor mijn zo jammerlijk vermoeide ziel. Zodat ik van al mijn zonden, benevens die nare angsten voor dood, hel, eeuwigheid en verdoemenis, ook voor de toorn van een heilig en rechtvaardig God, waaronder ik kort te voren nog dacht te zullen bezwijken en omkomen, mij als in dat ogenblik gered en verlost zag. Ook was ik verlost van mijn eigen ik, dat overlastige en bedervende ding, waar Paulus over uitriep: *Ach! ik ellendig mens! wie zal mij verlossen, uit het lichaam dezès doods?* (Rom. 7 : 24).

Daarentegen was mijn ziel zo geheel met de zalige genieting, van een Drie-enig God vervuld en ingenomen, en de Heere bezat zo volkomen mijn ganse hart, dat er geen plaatsje in mij over was, waarin zelfs maar een enige gedachte, buiten de Heere, kon insluipen of vernachten.

In deze dierbare en overzalige toestand nu vond ik mij genoodzaakt, om mijn lichaam te doen rusten, aangezien ik zo zwak en krachteloos was, dat ik bijna niet overeind kon staan, en ik geheel niet goed was, terwijl ik op de morgen van de dag waarop deze heuglijke verandering 's avonds aan mijn ziel gebeurde, hoezeer ik zulks ook had gezocht te ontgaan, drie uren had moeten rijden, ter verrichting ener zaak, op een naburige plaats, welke niemand buiten mij kon waarnemen, door welk rijden, dat zo overhaast in zijn werk ging, zonder dat ik het kon verhinderen, ik, toen ik ter plaatse gekomen was, waar ik noodzakelijk zijn moest, zulk een zware overval kreeg, dat ik meende zo te zullen sterven. Het liefde echter de Heere de aangewende hulpmiddelen, om mij weer te doen bijkomen, zo te zegenen, dat zij de gewenste uitwerking hadden en ik weer tot mijzelf kwam; welk geval mede heeft moeten dienen, in mij te verhinderen de bekering langer uit te stellen, aangezien hetzelfde een ogenblikkelijke of bijblijvende indruk op mijn geest bracht, hoe schielijk en als in een punt des tijds, de Heere de draad mijns levens kon afsnijden, en hoe ik dan voor eeuwig, eeuwig ongelukkig en verloren was.

Om deze reden nu begaf ik mij, dodelijk zwak en afgemat naar het lichaam, ter ruste en dat zo ganselijk in de Heere, dat ik mijn hoofd nimmer zo gerust en van alles ontheven en verlost, heb neergelegd, als in die nacht, want *des Heeren linkerhand was onder mijn hoofd, en Zijn rechterhand omhelsde mij* (Hooglied 2 : 6). Ook zegende de Heere dit mijn neerliggen zozeer met een zachte en zeer verkwikkende slaap, die mij terstond beving en voortduurde tot op de rustdag, 's morgens om 7 uur, als wanneer ik in en met de Heere ontwaakte, gevende mijn hart wederom zo gul, zo oprecht, zo geheel en onbelemmerd aan de Heere over, en dat zo hartelijk, dat ik wel met mijn bloed wilde geschreven hebben en ondertekend, *dat ik des Heeren was, en eeuwig blijven zou, en dat niets mij van de liefde des Heeren zou scheiden.*

Ook ging mijn hart in zulk een liefde uit tot de Heere, dat ik zeer gaarne mijn moeder, broeders en al wat mij in deze wereld voor deze lief en aangenaam geweest was, om des Heeren wil zou hebben kunnen en willen verlaten, dewijl mijn hart nergens opgezet en nergens meer aan vast was, dan enig en alleen aan de Heere. Diens Naam loofde en prees ik met mijn ganse ziel en al mijn vermogens, want het was niet anders dan: *Looft de Heere mijn ziel! en al wat binnen in mij is Zijn heilige Naam! looft de Heere mijn ziel! en vergeet geen van Zijn weldaden; Die al uw ongerechtigheden vergeeft; Die al uw krankheden geneest; Die uw leven verlost van het verderf; Die u kroont met goedertierenheid en barmhartigheden* (Psalm 103 : 1, 2, 3).

Doch in het midden van deze zalige en heugelijke verlustingen in God, kwam de duivel mij inwerpen, dat ik mij bedroog, want dat ik te slecht en te onwaardig was om de Heere te loven, met welke belemmeringen ik echter aanstonds tot de Heere mocht komen én naderen; en de Heere verlost mij ook terstond van die listige inwerpingen des satans, brengende mij dit woord. op het hart: *De wet des Heeren is volmaakt, bekerende de ziel; het getuigenis des Heeren is gewis, de slechte wijsheid gevende* (Psalm 19 : 8). Toen deed de Heere mij zien en geloven, dat Hij van zulke slechten en onwaardigen in zichzelf, als ik mij bevond te zijn, wilde en moest verheerlijkt worden, aangezien dezulken, die niets goeds, noch waardigs in zichzelf hadden, noch bezaten, de gepaste voorwerpen waren, die de Heere uit Zijn volheid en algenoegzaamheid, met alle genade, gaven en wijsheid wilde vervullen. Hier berustte. mijn ziel in en verheerlijkte God over de heerlijke wijsheid, die ik in Hem ontdekte, in het uitvinden van een weg ter zaligheid en behoudenis, voor een arm schepsel. In welke uitvinding ik zag, dat God Drie-enig al de eer van des schepsels zaligheid, enig en alleen toekwam, en die eer was de Heere zo waardig. Ja, Hij was waardig, om van al Zijn schepselen, zowel die in de hemel, als die op de aarde, op de zee en die onder de aarde waren, geloofd, geprezen en verheerlijkt te worden. Dus juichte mijn ziel, en loofde de Heere, zingende in mijn hart: *Ere zij God, in de hoogste hemelen, vrede op aarde, in de mensen een welbehagen* (Lukas 2 : 14).

Terwijl ik aldus met mijn hart, als bij God in de hemel was, om in des Heeren huis te gaan, was het mij zo wonderlijk, want al wat ik dacht, sprak of deed, dat dacht, sprak en deed ik in Gods gunst; zelfs het aantrekken van mijn klederen geschiedde in de Heere en bij de Heere, zijnde zelfs los van alles buiten Hem, en hebbende alles voor God over, ook zelfs mijn eigen leven niet te dierbaar voor de Heere achtende, maar bevindende mij bijzonder gewillig, om voor de Heere in de dood te gaan, dat ik het mij een groot voorrecht rekende, indien de Heere mij daartoe had gelieven te verwaardigen, aangezien ik alles voor God, Die alles waardig was, over had, dat ik toen waarlijk zeggen kon, *dat ik wenste, om ontbonden te zijn, en met Christus te wezen, want dat dit mij verre het beste was* (Filip. 1:23).

Wanneer ik mij nu gekleed had, ging ik naar beneden, en daar komende zagen mijn moeder en broeder mij zo uitnemend welgesteld en gemoedigd, dat zij mij vroegen, wat daar de reden van was, waarop ik hun dan vertelde, hoe de Heere mij was voorgekomen, en welke onderhandeling ik met Hem gehad had, en hoe ik nu met God vervuld en bevredigd was, in Jezus Christus, mijn Heere, waarover zij beiden zich innerlijk verheugden.

Kort daarop ging ik naar de Kerk, waar de Heere op een heerlijke en zalige wijze tegenwoordig was, *want Zijn zomen vervulden de ganse tempel* (Jes. 6 : 1). Al wat ik zag of opmerkte, had een andere gedaante voor mijn ogen dan te voren, aangezien de

Heere in alles te zien was. Zo vertelden al de zienlijke dingen Gods eer en het ganse schepsel zuchtte op die tijd niet zo, als het anders wel deed, wanneer wij het met duistere, vleselijke en ongelovige ogen beschouwen, en met zodanige harten en handen genieten en behandelen, aangezien op die tijd iets aan mij gebeurde, van die openbaring der kinderen Gods, die anders hiernamaals verwacht wordt, en die in mij was gewrocht geworden door des Heeren Geest, zodat ik wat van dat Woord gewaar werd, namelijk, *hoe de ganse aarde van des Heeren eer en heerlijkheid vol was*, en niets was mij zo smartelijk, dan dat ik zo lang buiten de zalige kennis en gemeenschap van die heilige en heerlijke God, in de zonden en de dienst der wereld geleefd en gewandeld had, want God was geheel mijn leeftijd waardig geweest, ja, Hij was het zó waardig, dat ik Hem met geen duizend tongen genoeg naar Zijn waarde zou kunnen roemen en verheerlijken.

Het geliefde de Heere, toen ik na de middag wederom uit de kerk was gekomen, Zich zo aan mijn ziel uit te laten, dat mijn lichaam er bijna onder bezweek. Ik kon het, zonder eten en drinken, of zelfs zonder enige trek tot spijs te krijgen, zodanig met de Heere stellen, en werd zozeer met God verzadigd en gevoed op een geestelijke wijze, dat ik naderhand klaar heb kunnen begrijpen hoe Mozes, op de berg Sinaï, veertig dagen en nachten, onder de genieting van God, de Heere Zelf, het zonder spijs of drank heeft kunnen uithouden. Ook leerde ik een weinig verstaan, hoe de gelovige zielen, wanneer zij met hun lichamen wederom verenigd, eeuwig in de hemel zullen leven en triomferen, nimmer enige spijs of drank zullen nodig hebben, maar hoe de Heere, de Drie-enige God, hun zielen met Zijn algenoegzaamheid zodanig zou vervullen en verzadigen, dat zij niets meer zouden nodig hebben, dan alleenlijk de genieting van God.

Deze rustdag dan, zo zalig en heugelijk in de nabijheid des Heeren doorgebracht hebbende, begaf ik mij 's avonds ook zo in de Heere ter ruste, en 's morgens wakker wordende, was ik nog bij Hem en ik kreeg terstond in mijn hart: *Die in Christus Jezus is, is een nieuw schepsel; het oude is voorbijgegaan, ziet! het is al nieuw geworden* (2 Kor. 5 : 17). En zo was het ook voor mijn geestelijke ogen, die nu geopend waren, waardoor mij alles in de praktijk voorkwam als nieuwe hemelen en een nieuwe aarde, in dewelke gerechtigheid woonde. De Heere was mij ook deze dag, zijnde maandag, weder zo wonderbaar goed en nabij, dat ik niet anders kon doen dan maar God loven, prijzen en verheerlijken, in alles wat ik deed, ook in alles wat mij voorkwam. De Heere moest al mijn tijd hebben, Hij moest in alles verheerlijkt worden, en de ganse wereld was mij ontvallen, zij was mij gekruisigd, en ik der wereld (Gal. 6 : 14).

Ondertussen was deze mijn triomferende verandering, buiten mijn toedoen, reeds hier en daar op andere plaatsen ruchtbaar geworden, zodat er deze dag reeds enkelen van de naburige ware vromen te onzen huize kwamen om mij te zien en te horen, aangezien bijna niemand gemerkt, noch geweten had, dat de Heere mij aan mijzelf had beginnen te ontdekken, en tot zaligheid en bekering in mij werkende was, dewijl ik nooit wanneer ik bij vrome Christenen in gezelschap was, van mijn toestand iets ontdekte en ook niemand hunner mij daar ook, voor zover ik weet, naar gevraagd heeft, waarvan wel de oorzaak geweest is, dat die mensen het doorgaans te druk met mijn Broeder hadden, aangezien die meestal bij zodanige gelegenheden tegenwoordig was.

Daar kwam ook nog bij, dat ik zeer zwierig en prachtig naar de wereld gekleed ging en zulks bij die Godzaligen een bewijs scheen te zijn, dat ik mij niet veel met de toestand van mijn onsterfelijke ziel scheen te bemoeien. Ook ben ik zodanig slechts

een klein half jaar in een weg van ontdekking en overtuiging werkzaam geweest; en heb geen andere lering en onderwijzing genoten, dan des Heeren Woord en Geest, welke beide zo gedurig op mijn verstand en hart doorwerkten, dat ik het zelden langer dan 8 à 10 dagen aan elkaar in één of andere toestand houden kon, aangezien ik nergens rust of kalmte in kon vinden, die van enige duur was, waardoor ik bewaard werd voor zorgeloosheid, die de mensen zo nadelig is, als doende hen veel verliezen van hun ijver en ernst, om hun zaligheid met vrees en beven te bewerken.

En ofschoon zij in hun verstand overreed zijn, dat zij bekeerd moeten worden, zo stellen zij de bekering toch van dag tot dag uit, als hebbende nog niet zo'n grote noodzakelijkheid op hun gemoed, om de bekering zo ernstig, gelijk het wel behoort, te zoeken en na te jagen; waarvan niet zelden de oorzaak is dat zij nog niet recht aan hun ellendige en rampzalige staat ontdekt zijn; of dat zij, schoon zij al iets van hun aangeboren aangezichten gezien hebben, en daaronder zeer hartstochtelijk een en andermaal geweest zijn, nochtans wederom heengegaan zijn en alzo vergeten zijn hoedanig zij waren. Daar komt nog bij, dat zulke zielen heimelijk in hun harten een grond van hoop gelegd hebben uit hun vorige werkzaamheden en daar nu op rusten door een verwachting, dat zij reeds iets hebben en er nog wat meer bij zullen krijgen, daar zorgeloos aan vasthoudend en kunnende het in die staat, onder een ingetogen leven, een uiterlijk godsdienstig leven, tegen alle vermaningen en waarschuwingen der vromen in, dat zij nog van God vervreemd zijn en nog openliggen voor de eeuwige dood en verdoemenis, nochtans tot hun einde uithouden, gaande aldus met een leugen in hun rechterhand voor eeuwig verloren.

Derhalve zijn zij allergelukkigst, die de Heere door Zijn Geest, van hun ellendige en wanhopige staat niet alleen komt te ontdekken, maar hen ook doorgaans bij die ontdekkingen, zodanig staande en vasthoudt, dat zij zichzelf (wat zij ook in het werk stellen) er niet onder vandaan kunnen werken, maar met wie het, niettegenstaande al hun rusteloos pogen en woelen, hoe langer hoe ellendiger wordt. Dezulken breken meest sterk door, worden nergens lang door opgehouden en komen al spoedig aan het einde van hun werk en landen in een behouden haven aan. Waar de anderen, integendeel, door hun talmen en het gedurig uitstellen van de bekering, hun licht en ontdekkingen verzondigen en verliezen, en dus de dag der genade moedwillig laten voorbijgaan.

Van dat soort van mensen, die men *toegekeerden* noemt, vindt men heden ten dage nog al verscheidene hier en daar, en van hen heeft men doorgaans meer verwachting dat zij nog eens bekeerd zullen worden, dan wel van de vijandige en blinde menigte, ofschoon echter de droevige ondervinding leert, dat meestal die toegekeerde mensen, toegekeerd leven en toegekeerd sterven, zonder het immer verder gebracht te hebben. Het is een allerdroevigste zaak, zoveel aandrang en gelegenheid gehad te hebben om zich tot God te bekeren, en zulks nochtans zo moedwillig verzuimd en verwaarloosd te hebben. O, het zal Tyrus en Sidon verdraaglijker zijn in de dag des oordeels, dan zulke mensen. Op hen past inzonderheid dit woord van de Heere Jezus: *Indien ik niet gekomen ware, en tot hen gesproken had, zij hadden geen zonden; maar nu hebben zij geen voorwendsel voor hun zonden* (Joh. 15 : 22).

Doch, om tot mijn vorig verhaal weder te keren, deze ware Christenen nu, die tot ons kwamen, beschouwde en ontmoette ik te dier tijd geheel anders dan van te voren, want ofschoon ik wel altijd veel hoogachting voor het volk Gods gehad had, had ik echter niet de minste betrekking op hen. Ook beminde ik hen niet om des Heeren wil, maar achtte hen slechts gelukkig, omdat zij na hun dood in de hemel zouden komen, en ik wilde wel met hen sterven, maar niet met hen leven. Doch nu kwamen zij mij voor als

mijn geliefde broeders en zusters in den Heere, die mij vrij wat nader in de Geest stonden dan mijn natuurlijke bloedvrienden, want ik kende toen niemand meer naar den vleze, kennende alleen maar, die uit God waren.

Ofschoon ik met mijn maagschap, naar den vleze, een innerlijk medelijden en ontferming kon oefenen, en veel voor hen bad, zo waren echter des Heeren kinderen mijn vermakingen, waar ik in God mede verenigd was, en aan wie ik ter ere van de Heere vertelde welke grote dingen Hij aan mijn ziel gedaan had, waar zij zeer verheugd en blij om waren, behandelende mij voorts met alle wijsheid en voorzichtigheid, om mij toch niet van God af te trekken en door hoogmoed te doen zondigen, waar anders de al te vleselijke blijdschap en hoogachting, die de Christenen somtijds jegens een nieuweling of eerstbeginnende Christen betonen, zeer veel aanleiding toe kan geven, want de hoogmoed en zelfzoeking is toch aller mensen jammerlijke natuurzonde, en er is geen kwaad in de ganse verdorven natuur, waarvoor een Christen zozeer open ligt, dan voor dit rampzalig ding. En dat is bij velen ook wel de eerste zonde waar die listige en boze duivel, een pas gereinigd en gerechtvaardigd Christen al aanstonds, hetzij door voorwerpen van buiten, of door heimelijke verleidingen van binnen, mede aan boord komt, en wanneer een zodanig Christen dan op dat ogenblik niet door de kracht Gods bewaard wordt, zo valt hij aanstonds, hoewel niet geheel, van God af, en komt en keert weder in zichzelf, en verliest alzo zijn zoete omgang en gemeenschap met de Heere, en geraakt veeltijds, voor een tijd, in een bekommerlijke en geesteloze toestand.

Dit is wel inzonderheid de oorzaak, dat somtijds eerstbeginnende Christenen, die het in de eerste bekering zo wonderlijk goed hadden, en zo zeer tot lof en prijs van de Heere gesteld waren, nochtans zo geheel daar weder uit raken, en dan integendeel het hoofd laten hangen als een bieze, en hun leven óf in zonden, óf in klagen en moedeloosheid doorbrengen.

Deze ganse dag bracht ik nu wederom door, zo met God wandelende als Henoeh; en op een geestelijke wijze genomen, was ik ook niet meer, want de Heere nam mij weg; want het eigen ik was bij mij, toentertijd, zo krachtig terneer geworpen, dat ik niet anders kon, noch wilde doen dan de Drie-enige God groot maken en Hem verheerlijken, roepende gedurig al juichende uit: *Maakt de Heere met mij groot!* (Psalm 34 : 4) en: *Het is mij goed, nabij God te zijn* (Psalm 73:28).

Zo legde ik des avonds mijn hoofd ook weer neer om te rusten op mijn leger; en 's morgens ontwakende, kwam mij die plaats met kracht op mijn hart: *Dewijl gij nu Christus Jezus de Heere hebt aangenomen, wandelt alzo in Hem* (Kol. 2 : 6). Deze dag nu, zijnde dinsdag, bleef mijn wandel in de hemelen zo onafgebroken als in de twee vorige dagen tot de namiddag, zo omtrent 4 uur, dat de Heere een weinig kwam te wijken, zonder dat ik weet waardoor dit veroorzaakt was, wetende tot deze ure niet, dat er zonden tussenbeide gekomen waren, waarom de Heere Zich kwam te verbergen. Maar dit weet ik, dat mijn lichaam de sterke uitlating van de Heere niet langer aan mijn ziel dragen kon, maar scheen daaronder te zullen bezwijken; doch daar had ik toen niet mede te doen, want al wat ik was, dat was ik voor de Heere, *hetzij dat ik leefde, ik leefde de Heere, hetzij dat ik stierf, ik stierf de Heere; hetzij dan dat ik leefde, hetzij dat ik stierf, ik was des Heeren.* (Rom. 14:8) .

Terwijl de Heere zich nu een weinig inhield, kwam ik wat stilstand en bedaren; ook gebruikte ik enige spijs en drank, tot verkwikking en versterking van mijn lichaam, dat nu sedert drie dagen meer gevoed en onderhouden was door genade, dan door spijs. Terwijl ik met mijn hart ondertussen de Heere aankleefde, en naar Hem

uitziende was, zo gebeurde het, dat de Heere, na een ogenblik verbergen, Zich wederom aan mijn ziel vertegenwoordigde, doende mij, door Zijn Heilige Geest, zeer onderscheidenlijk zien, en met toe-eigening voor mijzelf geloven, hoe de Heere Jezus mij door Zijn bloed gekocht en vrij gemaakt had van de zonde, vloek en toorn, hel en verdoemenis, die ik zo rechtvaardig verdiend had, alsmede hoe ik nu geheel in Christus was, hebbende niet alleen deel aan Zijn volmaakte gerechtigheid en heiligheid, maar die waren zo ganselijk de mijne, alsof ikzelf zo heilig en rechtvaardig geleefd had.

Ziet, zo volmaakt was ik in Christus, mijn Hoofd, en zo rein, dat ik noch vlek noch rimpel had, en ik kreeg zo in Hem toenadering tot de Vader; en zijnde zodanig met Christus aangedaan, dat de Vader niets in, noch aan mij zag, dan de volmaakte gerechtigheid en heiligheid van Zijn Zoon, waarom ik dan ook met een heilige, ootmoedige en kinderlijke vrijmoedigheid uitriep: *Abba Vader! mijn God en mijn Vader in Christus!* En de Heere beliefde mij, in Zijn gunst en liefde aan te zien, en dit woord uit de hemel op mijn hart te brengen: *Ik heb u lief gehad met een eeuwige liefde; daarom heb Ik u getrokken met goedertierenheid.* (Jeremia 31 : 5).

Wanneer de ziel eens gelovigen zo in Christus tot de Vader nadert, o, dat gaat zo eerbiedig, zo stil, zo zalig en zonder vrees in zijn werk, dat het met geen woorden omschreven, noch uitgedrukt kan worden. De ziel heeft dan niet de minste ongelovige angst of vrees voor God, o neen, want zij is dan geheel volmaakt, en heeft en vertoont alles, dat God eist, in Christus; en dat in zulk een volkomenheid, dat de Heere niet meer te eisen heeft, maar met haar zijn en bestaan geheel voldaan en te vrede is. Daarvan is de ziel op die tijd bewust en verzekerd voor zichzelf, door een levendige geloofsoefening op God, in Christus, dat er niet de minste twijfeling bij haar te vinden is, aangezien zij het nare en kwellende ongelooft, waar alle twijfelingen hun oorsprong hebben, alsdan door de kracht des geloofs zodanig onder haar voeten heeft, dat het zich niet roeren, noch bewegen kan. Dan ondervindt die ziel de levendige uitoefening van dat woord: *Zo is er dan nu geen verdoemenis voor degenen, die in Christus Jezus zijn* (Rom. 8 : 1).

In deze zalige en uitnemende toestand zijnde, ondervond mijn ziel zulk een heerlijke vrede en rust des gemoeds, dat ik vol van heilige verwondering uitriep: *O, hoe groot Heere, is het goed dat Gij weggelegd hebt, voor degenen die U vrezen!* (Psalm 31 : 20). En ook: *Wat zal ik de Heere vergelden, voor al Zijn weldaden aan mij bewezen?* Deze weldaden van de Heere waren zo veel uitnemender, omdat de Heere al het werk zo uit vrije en soevereine genade aan mij gedaan had, zonder dat ik van mijn kant daar iets in had toegebracht, maar integendeel was ik er altijd op uit geweest, in mijn diepe en rampzalige blindheid, om mijzelf voor eeuwig ongelukkig te maken. Dat deed de Heere mij zo klaar zien en ondervinden, dat ik met verwondering, in waarachtige ootmoed uitriep: *O Heere! Heere! Gij hebt mij overreed, en ik ben overreed geworden* (Jeremia 20 : 7). *Anders was het voor mij onmogelijk geweest, om immermeer de weg van zaligheid uit te vinden, want alles, alles o Heere! dat ik uit, van en door mijzelf ooit gedaan of gewerkt heb, is niet anders geweest dan U, o Heere Jezus, de lof en de prijs van de Zaligmaker der wereld te zijn, te betwisten.*

En in deze verwondering, als opgetogen zijnde, kreeg ik zulk een klaar gezicht van de eenvoudigheid van de weg der vrije genade, en hoe Gode betamelijk dezelve was, en ook hoe de Heere dezelve tot Zijn eer en heerlijkheid, in de raad des Vredes, van eeuwigheid had uitgevonden, dat ik God Drie-enig daarover hartelijk kon loven, prijzen en verheerlijken, verfoeiende mijzelf, dat ik mij, tot het laatste ogenblikje van mijn onherboren staat, tegen die zalige, eenvoudige en voor de geest gemakkelijke

genadeweg, zo altijd had aangekant; doch dat de Heere Jezus mij eindelijk te machtig was geworden, en mij getrokken had, uit de macht der duisternis, zodat ik geheel mijn zaligheid, voor tijd en voor eeuwigheid, aan des Vaders eeuwige verkiezing, en des Heeren Jezus' volmaakte gerechtigheid en heiligheid, alsmede aan de wederbarende krachtadige werking des Heiligen Geestes, te danken had. U, er was een Drie-enig God aan te pas gekomen, om mij te bekeren en uit de dood der zonden, levend te maken! Met minder werk, dan het werk van een Drie-enig God, zou ik nimmer hebben kunnen behouden worden.

Hiervan kreeg ik zoveel licht en bewustheid voor mijn ziel, dat ik al mijn heerlijkheid inbracht in het nieuw Jeruzalem dat hier Boven is, en waar ik met mijn hart in God, als tegenwoordig was, werpende mijn kroon, met de vier en twintig ouderlingen, voor de troon neder, terwijl ik juichende uitriep: *Gij, Heere, zijt waardig te ontvangen de heerlijkheid en de eer, en de kracht, want Gij hebt alle dingen geschapen; en door Uw wil zijn ze, en zijn ze geschapen* (Openb. 4 : 11). Dat de Heere Jezus al die kostelijke zaligheid voor mij verdiend en verworven had, en dat ik er niets toegedaan had, noch in alle eeuwigheid er iets toe had kunnen doen, o, dat ging al mijn verwondering te boven, en ik riep uit: *o Heere Jezus, wat heeft U bewogen zoveel voor mij te doen en te lijden, daar er nooit iets in mij geweest is, dat U heeft kunnen bewegen of behagen*. Dus erkende ik met mijn ganse hart, dat niets anders de Heere Jezus bewogen had, voor mij, onwaardige, de zaligheid te verwerven, dan enkel en alleen Zijn eeuwige en onbegrijpelijke mensenzelfde, waar ik een eeuwigheid toe nodig zou hebben, om die uitnemende liefde te roemen en te erkennen.

Ondertussen ging mijn hart zo in wederliefde tot de Heere Jezus uit, en Hij was mij zo uitnemend dierbaar, dat ik alles om Zijnentwil, schade en dreck kon rekenen. Ja, ik was zo bang, dat enig ding van mijn voorgaande pracht of kostelijkheden door het gezicht mijner ogen mijn hart zou innemen of bekoren, dat ik niets ter wereld van die dingen wilde zien, noch aan mijn lichaam gedogen.

Te dien einde haalde ik een zeer stemmig kledingstuk, dat ik bijna nimmer droeg, en dat in een hoek als hing te bederven, met blijdschap voor de dag, trok het aan, en was daar zo wel en naar mijn staat mede gekleed, dat het nooit anders behoorde geweest te zijn. Alles wat ik daarenboven immer gedragen had, kwam mij toen voor als enkel dwaasheid, ja zothed geweest te zijn en maar alleen dienende om de wereld, en de ijdelheid na te apen, waarvan ik nu grotelijks afkerig was, als ik er te voren behagen in gehad had. En zo was het niet alleen omtrent deze dingen, maar omtrent alles, dat in de wereld was. O, geen duizend werelden kwamen bij de Heere Jezus in vergelijking, zo dierbaar was mij Zijn goedertierenheid, zodat ik, met alle ruimte en gerustheid mijns gemoeds, kon zeggen: *Wie heb ik nevens U, o Drie-enig God, in de hemel? nevens U lust mij ook niets op de aarde* (Psalm 73 :25).

Nu leefde ik zo enige dagen, als een nieuw geboren kindeke, hangende gedurig van de Heere Jezus af, die ik tot alles kon gebruiken en tot alles nodig had, en die mij voorkwam als een Profeet, om mij alles te leren, wat mij ter zaligheid nodig en dienstig was, aangezien ik in mijzelf zo dwaas en diep onwetend was van die dingen, die het Koninkrijk Gods aangingen, dat ik niet minder dan zulk een hemelse Leermeester nodig had.

Ook kwam Hij mij als Priester onder het oog, die gedurig voor mij bij de Vader en Zijn voorbeding en volmaakte verdiensten moest intreden, dewijl ik tot alle goed werk zo diep onmachtig en ganselijk onbekwaam was, dat ik het zonder de Heere Jezus geen ogenblik stellen kon.

Eindelijk kreeg ik Hem ook te zien en aan te nemen, als een Koning, Die mij door Zijn Geest en Woord zou regeren, bewaren en beschermen, tegen al mijn machtige en veelvuldige vijanden, inzonderheid tegen de duivel, de wereld en mijn eigen verdorven vlees, waarin geen goed woonde, en dat mij gedurig tot zonde zocht te brengen, zodat ik van ogenblik tot ogenblik door de kracht Gods bewaard moest worden, want ik kon mijzelf in het minste niet bewaren, maar lag telkens voor alle verleiding open, indien ik maar met een enige gedachte van de Heere afraakte. Daarom was ik zo teder en zo omzichtig, en waakte zozeer over mijn hart, dat ik mij, voor zover ik weet, in niet één zonde toegaf, maar hatende zelfs de rok, die van het vlees besmet was, vertrouwde ik ook mijn eigen ogen niet, maar gaf alles, dat mij om en aanging, gedurig in de hand des Heeren, vertrouwende Hem mijn gehele ziel en lichaam met weldoen.

Wanneer nu dit mijn leven, in de zalige nabijheid en genieting van een Drie-enig God zo enige dagen onafgebroken geduurd had, gebeurde het, dat ik eens op zekere avond, gereed zijnde om mij ter ruste te begeven, van een zo zware overval en bijna dodelijke ongesteldheid overvallen werd, dat ik niet anders dacht, dan dat de dood mij wachtende was. En schoon ik zo machteloos was, dat ik mij niet verroeren kon, bleef ik echter goed bij mijn verstand, en was uitnemend verheugd, dat ik, gelijk ik meende, nu op weg was om terstond bij God in de hemel opgenomen te zullen worden, dat ik als met mijn ziel in mijn hand stond, om dezelve zo in de handen van de Heere Jezus te bevelen, komende de dood mij, op dat ogenblik, niet anders voor, dan als een doorgang tot en in de zalige hemel, die ik toen aanmerkte als mijn Vaderland, waar ik thuis hoorde, vindende in mijn hart een geestelijke kennis en betrekking op de Heere, op al de heilige Engelen, en de geesten van de volmaakte rechtvaardigen, met welke ik eeuwig zou leven, in de eer en grootmaking van de Naam des Heeren, die zo waardig was dat alle Engelen en heiligen Hem eerden en aanbaden, dat ik het ogenblikje reikhalzend tegemoet zag, waarin ik in het licht van Zijn aanschijn zou wandelen en mij verheugen in Zijn Naam, eeuwig en altoos.

Doch in en onder dit uitzien naar een zalige ontbinding, deed de Heere mij wederom bijkomen, zodat ik mijn krachten en vermogens weder kreeg, en de hoop, van zo te zullen sterven, mij benomen werd, waarover ik mij wilde gaan bedroeven, doch de Heere kwam mij voor, en deed mij zien en geloven, dat het aldus Zijn heilige wil en welbehagen over mij was, *van nog een weinig tijds op deze wereld in te wonen, en van de Heere uit te wonen*. En als ik de Heere, met Wie ik in die tijd, als van mond tot mond mocht spreken, met alle eerbied en onderwerping vroeg, waarom ik nog langer door dit tijdelijk leven van Hem gescheiden, als een vreemdeling in Mesech, moest omzwerven, zo beliefte de Heere, door dit woord te antwoorden: *Om te verkondigen de deugden Desgenen, die U geroepen heeft uit de duisternis, tot Zijn wonderbaar licht* (1 Petrus 2 : 9). En hier deed mij de Heere gelovig in berusten, zodat ik zeide: *Amen, de wil des Heeren geschiede!*

Ter gelegenheid van dit verhandelde, kan ik niet nalaten om eens met weinige redenen, ter nuttige stichting, aan te merken, welk een groot onderscheid er soms bespeurd wordt in het sterven van deze of gene Christen, en waardoor dat onderscheid eigenlijk wel veroorzaakt wordt, namelijk door het veraf en vervreemd leven van sommige Christenen van de Heere; en integendeel, van het teder en nabij leven van anderen met en bij de Heere. Derhalve zullen wij doorgaans zien, dat zulk een Christen, een zeer getroost, verruimd en zalig sterven ontmoet, of te beurt valt, die hier met zijn ganse hart voor de Heere geleefd heeft, of waarachtig en ernstig door de

genade Gods alzo heeft zoeken te leven dat hem de minste zonde of zondige afwijking tot smart is waarmede hij niet wil, noch kan blijven zitten, noch daarover heenlopen, maar in ware ootmoed en vernedering des harten, gedurig uitziende is naar genade en verzoening bij de Heere, en ook niet eerder daarmede ophoudt en tot rust komt, voordat hij dezelve verworven heeft. En dan voorts, door die eigen genade en kracht des Geestes, aan alle kanten nauw blijft toezien, en zorgvuldig acht blijft geven op zijn hart, of er ook de minste zonde of zondige verleiding zoekt in te sluipen, dat somtijds zo licht gebeuren kan, dat wij een zonde hebben, eer wij het zelf weten. Doch, als wij de wacht houden over ons hart, kunnen wij weldra gewaar worden, wanneer de dood in de pot is, namelijk buiten en behalve de verberging van Gods aangezicht, het welk door de minste, onbetreunde zonde veroorzaakt kan worden. Nog daar benevens, door de beweging der zonde zelf, die in onze leden is, aangezien een enige zonde, hoe klein en gering, die buiten ons weten in ons hart ingeslopen is, daar niet langer stil, noch alleen zijn kan, maar zich ten eerste begint te schikken en te werken tot het voortbrengen en invoeren van meer, groter en grover zonden. Om dus niet alleen een plaats of hoekje van het hart eens Christens te krijgen, maar zelfs het ganse hart, voorzover een waar bekeerd Christen wederom van God vervallen kant als ganselijk in te nemen, en te beheersen. Ziet, daar zoekt de minste zonde het, door de duivel, de wereld en het eigen boze hart, en ongeboren deel geholpen en aangezet, altijd heen te werken. Vandaar dit zeggen des Apostels, *dat een weinig zuurdesem het gehele deeg verzuurt of zuur maakt* (Gal. 5 : 9).

Doch als een Christen, gelijk boven gezegd is, de wacht over zijn hart houdt, zal hij terstond de zonde ontdekken en nagaan en als vijand met dezelve handelen, in de kracht Gods, door haar stoutelijk onder de ogen te zien, en als het ware aan te pakken en uit te werpen, zeggende ernstig en krachtig: *Henen uit, wat heb ik meer met u te doen?* Dan is het voor de zonde niet mogelijk om het hart verder in te krijgen en van God af te brengen, aangezien de Drie-enige God aldaar zijn troon en zitplaats heeft opgericht, waardoor die ziel dan niet anders is noch kan zijn, dan een woonstede Gods in de Geest. Dan kan het niet anders zijn (behoudens nochtans de erkenning van des Heeren oppermachtige en vrijmachtige bedeling en behandeling, met en omtrent zijn volk, in het uiterste), dat als het leven van een Christen zo troostelijk, zo zalig en God verheerlijkend geweest is, of zijn einde moet ook overzalig en uitnemend heerlijk wezen, want over dezulken heeft bijzonderlijk dit woord zijn last en vervulling: *Let op de vromen, en ziet naar de oprechten, want het einde van die man zal vrede zijn.* (Psalm 37 : 37).

Doch het gebeurt ook menigmaal, dat een oprecht Christen zeer naar, beangst en troosteloos komt te sterven, voornamelijk dan, wanneer hij in zijn leven weinig tot eer en heerlijkheid Gods geweest is, of geleefd heeft. Dezulken zijn doorgaans in een dodelijke geesteloze af en omzwerfende gestalte, passen weinig op hun hart, maar laten dat meest zo maar wild en tomeloos weiden en vernachten op de bergen der ijdelheid, terwijl de zonden onverhinderd in zulk een hart, als in een open gebroken stad, bij wijze van spreken in en uitlopen, hoe langer hoe meer kracht krijgen, en ook ongevoelig zeer vermenigvuldigen, zelfs zó ver, dat het somtijds gebeurt, dat een Christen na zijn bekering wel in zulke zonden komt te vallen, waar hij vóór zijn bekering niet mede te doen had, gelijk wij zien en lezen kunnen van die wijze en zo zeer begenadigde Koning Salomo, die door zijn afgodische vrouwen tot afgoderij verleid werd, zonder dat het nochtans blijkt of kennelijk is, dat de Koning Salomo van te voren die zonde begaan heeft. Om nu van andere voorwerpen maar niet te spreken, dewijl de dagelijkse ondervinding de waarheid van dit gezegde, ook maar al te droevig

leert en bevestigt.

Zulk een Christen nu, kan in zulk een beklaglijke toestand, alzo weinig tot eer van de Heere en getroost en bemoedigd voor zichzelf leven, als degene wiens weg zo voorspoedig en zo teder is, het in de dienst der zonde houden noch harden kan. En dit is somtijds van een zo droevig gevolg, dat op een vervreemd leven van de Heere, inzonderheid als het een geruime tijd achter elkaar geduurd heeft, zelden een getroost en zalig sterven volgt, hoewel de Heere het ook nog wel eens toelaat, om te tonen dat alle dingen Hem mogelijk zijn, en om de uitnemendheid van de grootheid van de rijkdom Zijner genade in Christus, hierdoor op een luisterrijke wijze openbaar te maken. Doch dewijl ik minder toeleg heb om te vermelden wat God doen kan, dan wel wat de Heere doorgaans doet, of welke Zijn gewone wegen en handelingen zijn, die Hij hier op de wereld, met Zijn afzwervende kinderen inslaat en houdt, zo zal ik maar alleenlijk van dit laatste nog een weinig spreken.

\De voornaamste reden of oorzaak dan, waardoor een kind des Heeren, die bijna zijn gehele leven doorbrengt in een dodige, geesteloze en afzwervende toestand of gestalte, zichzelf ontzet of berooft van een zalig en getroost sterven, ontstaat inzonderheid uit deze navolgende droevige dingen, namelijk: wanneer een gelovige ziel met God in Christus door het geloof verenigd is, en het daarin wat houden kan, is God zolang de begeerte der ziel en haar enige en hoogste goed waar zij steeds naar hunkert, en met Wiens zalige genieting en gemeenschap de ziel alleen vergenoegd en tevreden is, hebbende volstrekt geen trek of begeerte om iets ter wereld, benevens de Heere, te dienen of aan te hangen, als zijnde geheel en al met God vervuld en voldaan, zodat er niet een enige lust of begeerte in het hart vernacht, veel minder in hetzelfde enige heerschappij voert.

Doch, zodra de ziel door tussenkommende zonden, waar zij niet bij stilstaat, noch verzoening over zoekt, van God komt af te wijken en zo langzamerhand Zijn zoete en zalige gemeenschap verliest, ligt zij aanstonds open voor de verleiding des satans, die dan zulk een heilige tegenstand in de ziel niet vindende, als in de vorige dagen, wanneer zij met God wandelde, daar dan gemakkelijk insluipt en de zonden en de begeerlijkheden, die gedood waren, of aan de band lagen toen de Heere het hart bezat, wederom opwekt en losmaakt, zodat zij, door alle voorkomende wegen en middelen van verleiding, die de duivel altijd rijkelijk bij de hand heeft, geholpen en ondersteund wordende, lichtelijk het hart wederom inkrijgen en voor een groot gedeelte inhouden en beheersen, doende dus de begeerten des harten, die te voren zo zuiver naar God hunkerden en uitgingen, nu naar de schepselen omzien en uitgaan, zoekende nu gedurig zich te vergenoegen in iets buiten God. Waardoor het dan gebeurt, dat de Heere, nadat Hij die ziel evenwel met bestraffingen, vermaningen, bedreigingen, ja ook wel met bidden en smeken, enige tijd als het ware heeft aangezocht of nagelopen, om haar daardoor te bewegen tot Hem weder te keren, en ziende dat al Zijn moeite tevergeefs is, Zich nu ook van die ziel onttrekt en weggaat, gevende haar voor een groot gedeelte over in een verkeerde zin, waardoor zij in het vervolg vele dingen komt te doen, die niet betamen. Inzonderheid gaat zij zich zeer te buiten in het aanhangen en nalopen van alle zodanige schepselen, waar het hart mede weggelopen, of door verleid is. En ofschoon zij wel eens ondervindt, en dat somtijds op een nare en smartelijke wijze, dat zij de fontein des levenden waters verlaten heeft, en zichzelf bakken heeft uitgehouwen, gebroken bakken, die geen water houden, zo is die ondervinding nochtans niet vergezeld met een waarachtig berouw en leedwezen over haar .droevige verlating en versmading van God, en een ernstige lust en begeerte om tot God weder te keren, en niet eerder te rusten, voordat zij zich wederom in de zalige

gemeenschap met God hersteld ziet. O nee, zover komt of brengt de ziel het niet; alles wat zij van die berovende ondervindingen, dat er buiten God geen wezenlijk heil, noch genoeg in enig ding of schepsel te vinden is, voor zichzelf wegdraagt of verkrijgt, is niet anders dan wat overredende en pijnigende droefheid en geklag, waar zij nochtans dikwijls spoedig weder afraakt en overheen komt; begevende zich dan wederom tot haar vorige leven en wandel. Houdende het daarin lang en halsstarrig uit tegen alle getrouwe en ernstige vermaningen en waarschuwingen van het geweten. Waardoor de Heere dan ook zo zeer getergd wordt, en zover van die ziel wijkt, dat Hij, zelfs in de ure des doods, wanneer nu alle vergenoegen, zoeken en aanhangen van de schepselen, de ziel begeven, evenwel nog niet genegen is, Zich wederom in Zijn gunst aan die lijdende ziel, dewelke van de schepselen verlaten zijnde, die haar hart zolang bezeten hebben en van de Heere hebben doen afhoereren en daardoor nu ook geen vrijmoedigheid, noch toenadering tot God kan vinden in deze benauwde ure te openbaren, ter vergelding van haar dwaasheid en ellendig afzwerven van God, waar zij haar meeste leven tot oneer van de Heere in doorgebracht heeft, en om haar nu eens terdege daarover te bezoeken en te vernederen.

Ziet, daar komt het vandaan, dat er veeltijds zulk een groot onderscheid bespeurd wordt in het sterven van de meeste Christenen en dat er thans, in deze geesteloze en nare tijd, zo weinig heilig leven, en heerlijk en getroost sterven is.

Ach, mochten de Christenen van deze tijd, ten minste zo velen, als er het afzwerven van de Heere zo lief hebben, dat zij, noch door vermaning, noch door bestraffing en gebeden van anderen, welke de Heere nog zo verre niet aan zichzelf heeft overgegeven, tot staan zijn te brengen, deze dingen eens ernstig overdenken, en op hun hart leggen! Wie weet, of de Heere er Zijn zegen niet over zou gebieden, en of het hun door genade de weg niet zou banen om eens diep vernederd en verootmoedigd te worden over hun jammerlijke ellende, en het gemis van de Heere waaronder velen het tegenwoordig zo geest en ijverloos, en als ongevoelig stellen kunnen.

Wanneer de Heere mij nu, zoals ik reeds verhaald, heb, wederom van die overval had doen bekomen, leefde ik vervolgens in een voorspoedige weg gedurende de tijd van wel vier en een half jaar, wandelende meest in het licht van des Heeren vriendelijk aangezicht, en dat zo teder en oprecht, dat ik meest, bij manier van spreken, met mijn hart in mijn hand leefde. En wanneer het gebeurde, dat er heimelijk zonden in mijn hart gekomen waren, en de Heere Zich daarop kwam te verbergen, bemerkte ik dat al aanstonds, en dan was er geen rust in mijn binnenste, want als ik God miste, miste ik het leven van mijn geest. Dan was het doorgaans mijn eerste werk, om bij de Heere te onderzoeken, waarom Hij Zijn aangezicht voor mij kwam te verbergen. Waarvan de Heere mij ook gedurig liefde te ontdekken. Wanneer ik het kwaad dan uitgevonden had, kon ik niet rusten voordat Christus over hetzelfde verzoening gedaan en mij wederom in Zijn zalige gemeenschap hersteld had, zodat ik, door het geloof, wederom gebruik van Hem kon maken, hebbende Hem gedurig voor alles nodig, dewijl ik in mijzelf zo ellendig was, dat ik buiten de Heere Jezus niet één ogenblik tegen mijn doodsvijanden, de duivel, de wereld, en mijn eigen boze vlees kon bestaan.

En dit deed de Heere mij ook dikwijls ondervinden, latende Zijn hand voor een korte tijd eens los, als wanneer ik aanstonds in de zonde kwam te vallen, toch behield ik daarbij gedurende deze vier en half jaar, dit zalig voorrecht, dat, wanneer ik gezondigd had, ik daarover niet heen kon lopen, noch het in die staat kon stellen, kunnende niet leven, noch rusten buiten God, maar willende liever alles missen, wat anders het vlees tot gemak en verkwikking zou kunnen strekken, dan, van God vervreemd en afge-

scheiden te leven. O, hoe ware het te wensen geweest, dat ik het altijd in deze gang en wandel had kunnen uithouden!

Maar de Heere heeft het niet gewild, ofschoon ik door mijn eigen toedoen dit zalig leven met God naderhand gedurig kwam te verliezen, hetgeen wel het meest en voornamelijk veroorzaakt werd doordat ik geen ernstige wacht meer over mijn hart kwam te houden, waardoor de zonde een geopende weg begon te krijgen om daarin te sluipen en te vernachten. En wanneer de Heere, Die de zielen van Zijn kinderen, wanneer zij van Hem beginnen af te wijken, nochtans zo terstond niet verlaat, maar dat langzamerhand, wanneer zij in hun afwijkingen voortgaan, komt te doen, mij goedig ontdekte aan het kwaad, dat in mijn hart was ingeslopen, zette mij dit nochtans niet aan om met alle ernst, in de kracht en mogendheid des Heeren, de zonde uit te drijven zoals in de vorige dagen, toen des Heeren tegenwoordigheid mij zo uitnemend dierbaar was. Waardoor het dan ook gebeurde dat de zonde meer en meer kracht begon te krijgen, en dan valt het doorgaans zo gemakkelijk niet, om er het hart wederom van verlost en gereinigd te krijgen, dan wanneer de ziel op haar hoede is en gedurig met het zwaard des Geestes in de hand, op wacht staat: *Henen uit! wat heb ik meer met u te doen?* en wanneer het voor de zonde onmogelijk is om lang in het hart te schuilen, zonder ontdekt en uitgedreven te worden. Zulke wegen laat de Heere dikwijls over Zijn kinderen toe, om hen te oefenen in de kennis van zichzelf en de diepe verdorvenheid van hun hart, opdat zij, tot roem en prijs van hun vrije genade, en om in ootmoedigheid, met hun God te leren wandelen, ook voor tijd en eeuwigheid, dit woord diep in hun geheugen geprent te krijgen: *Uit genade zijt gij zalig geworden.* Hoewel de Heere om Zijns zelfs wil Zijn volk veel voor uitbrekende zonden bewaart, maar wel eens ijdele gedachten, woorden en een hunkeren naar de schepselen toelaat, en dat zij daarin buiten God te veel hun genoegen zoeken.

Hierna heeft de Heere mij geleid door vele en verscheiden wegen van licht en duisternis, zodat ik veel veranderingen in toestand en gestalte heb leren kennen. Ook heb ik zeer veel droevige ongestalten, kwellingen en bestrijdingen des satans ontmoet en doorgeworsteld, waarvan sommige zo wonderlijk en vreemd zijn geweest, dat ik wel eens op het punt gestaan heb, om er onder te bezwijken, indien de Heere mij niet genadig, telkens wanneer het met mij gedaan scheen te zijn, had believe te redden of te ondersteunen, naar dat Hij wist, wat ik nodig had om staande te blijven onder zo velerlei verzoeking, als waarmede de vijand mij gekweld en verzocht heeft, van welke dingen ik wel een geheel boek zou kunnen schrijven, indien de Heere mijn geheugen daaromtrent zodanig liefde op te klaren en te vernieuwen, als Hij gedaan heeft in en onder het schrijven van dit en het vorige werkje, ***dat handelt over mijn werkzaamheden omtrent het land van mijn inwoning, namelijk dat eertijds zo gezegend Nederland, gedurende de tijd van acht jaren, waarin hetzelfde door een zware oorlog zeer gedrukt, verwoest en verarmd is geworden.***

Doch, dewijl ik niet gaarne in dingen of werken van dien aard, mij bij geschrift uitlaat, tenzij dan met volkomen ruimte van mijn gemoed, en zeer wel vergewist zijnde, dat het des Heeren weg is, dat ik zulks doen moet, zo kan ik mij alsnog niet inlaten om meer van mijn bevindelijke ontmoetingen te schrijven, voor en aler de Heere mij daartoe, door Zijn Geest, belijft op te wekken en voor te lichten. Of de Heere dit na deze nog eens zal believe te doen, daar heb ik alsnog geen licht, noch doorzicht in, doch ik geloof, dat ik in deze zoveel zal doen en laten als er vereist zal worden, ter verheerlijking van des Heeren grote en geduchte Naam, en tot grootmaking van Zijn

vrije en soevereine genade in Jezus Christus, Zijn Zoon, aan mij, onwaardige, zo overvloedig bewezen.

Jammer is het nochtans, dat ik mij deze uitnemende weldaad zo gedurig door mijn zonden en misdragingen diep onwaardig maak en daar kan ik met schaamte en smart mijner ziel geen andere reden van geven dan deze, namelijk, *dat ik een andere Wet in mijn leden vind, die strijdt tegen de Wet mijns gemoeds, en mij gevangen neemt onder de Wet der zonde, die in mijn leden is* (Rom. 7 : 23). En dat doet mij menigmaal in het verborgen klagende uitroepen: *Ach, ik ellendig mens, wie zal mij verlossen van dit lichaam des doods?* Want ik durf met alle ruimte, voor de Heere en de mens betuigen, dat mij geen groter kwaad, noch smartelijker zaak onder de zon bekend is, en waar mijn ziel zo over treurt en onder gebukt gaat, dan het kwaad der zonde. Niet alleen omdat hetzelfde een scheiding maakt tussen de Heere en mijn ziel, zodat ik des Heeren vriendelijke omgang en zoete nabijheid moet missen, maar ook inzonderheid, omdat de Heere zozeer door de zonde onteerd en als benadeeld wordt, dat nochtans het allerklaarst, met een gelovig, verlicht oog gezien, en door een week, boetvaardig hart kan betreurd worden. Anders kan de zonde ook niet recht in haar ware, gruwelijke gedaante gezien, noch ontdekt worden, maar dan beschouwt men dezelve meer met een duister, wettisch oog, dat meer beziet en beseft het kwaad en ongenoegen dat ons de zonde veroorzaakt, dan wel het droevig ongelijk, dat er een heilig en rechtvaardig God bij komt te lijden.

Welk eerste gezicht van zonde in een Christendom, ook dikwijls niets anders uitwerkt dan enige voorbijgaande, ongelovige en smartelijke beroeringen des gemoeds, dewelke niet in staat zijn ook maar de minste wezenlijke droefheid naar God, in het hart te brengen of te werken, tenzij dan, dat de Heere, door Zijn Geest, het hart zelf komt bewerken, zodat het zelf meer in een gepaste weekheid aangaande de zonden met de Heere zelf te doen krijgt, dan wel met de smarten of ongenoegens, die haar het leven in, en het bedrijven van de zonden veroorzaakt hebben. Zodat zij waarlijk en oprecht voor God vernederd zijnde, dit woord komt uit te roepen: *Tegen U, o Heere, Heere alleen, heb ik gezondigd, en gedaan dat kwaad is in Uwe ogen* (Psalm 101 :9). Wordende dan verder door de Heere bewerkt en uitziende gemaakt, om een genadige vergeving van haar zonden, in het bloed van de Heere Jezus, te mogen erlangen.

En dit verworven hebbende, is de ziel dan eerst recht in staat, om de zonden in haar rechte gedaante zo in zichzelf als in anderen, te bezien en heilig te betreuren.

Dit doet haar dan wel eens hartelijk wensen en verlangen om ontbonden te mogen zijn en met Christus te wezen, om eens, vrij en verlost van het lichaam der zonde, God volmaakt in de zalige hemel te eren, te dienen en te verheerlijken. Waar de Heere, de Drie-enige God mij, onwaardige, zo hoop ik, benevens al degenen die Zijn verschijning liefhebben, en met hun leer en wandel klaar betonen, dat zij hier geen blijvende plaats hebben, eens eerlang genadiglijk en spoedig toe zal believe te verwaardigen, en ons allen zal vergunnen de zalige en heerlijke ingang in die eeuwige tabernakelen! Amen.

Geschreven in KRALINGEN,
in het jaar onzes Heeren 1749,

EVA VAN DER GROE.

GEERTJE RAAPHORST

GEERTJE RAAPHORST werd waarschijnlijk geboren in ca. 1700 te Oude Wetering, Zuid-Holland. Kerkelijk behoorde het dorp onder Leimuiden

Ze heeft haar eigen bekerings- levensgeschiedenis nagelaten.

Geertje was een dochter van Dirk Jacobsz. Raaphorst (overl. 1736) en Aagje Jacobs (overl. 1729).

Geertje groeide op in Oude Wetering met, waarschijnlijk, twee jongere zusters en een broer. Al op haar zeventiende besloot ze nooit te zullen trouwen, want een huwelijk zou haar afhouden van een zuiver geloofsbetrachting. Ze verdiende haar geld als naaister. In 1720 deed ze belijdenis in Leimuiden. In haar vrije tijd gaf ze catechisatielessen, vooral aan kleine kinderen uit arme gezinnen. Zelfs moet ze op eigen kosten boekjes voor hen hebben laten drukken.

Geertje Raaphorst was ook een onvermoeibaar en altijd sober gekleed bezoeker van kerkdiensten en conventikels in de regio. Met haar intense vroomheid wilden de mensen, naar haar zeggen, nog wel eens de spot drijven.

Enige jaren lang nog werd Geertje Raaphorst bestreden door twijfels. In 1728, zo schrijft ze, onderging ze 'veel wisselvallige gestaltes, dan was ik eens duister dan was ik weer in het licht' (Godzalig dagboek, blz. 13). De doorbraak in haar bekering maakte ze door op 24 maart 1729; een ervaring waar ze anderen graag deelgenoot van maakte. In deze gang van het geestelijk leven werd Geertje zeer ijverig.

Nadat in 1730 Ds. Theodorus van der Groe beroepen was in het nabijgelegen Rijnsaterwoude, ging ze daar regelmatig op bezoek en probeerde hem over te halen tot het bevindelijk geloofsleven.

We zien dat de kerk en de pastorie van Rijnsaterwoude regelmatig bezocht werd door een *'vrome vrijster' uit een naburig dorp*. Zij luisterde aandachtig naar de preken van Van der Groe en concludeerde dat hij het ware geloof miste. Ze trachtte hem daarvan in persoonlijke gesprekken te overtuigen.

Het bezoek was Geertje in de pastorie deed was het middel tot bekering van ***Eva van der Groe***, een zuster van de predikant, die bij hem inwoonde, met hun moeder. Dit vond plaats in 1735.

In haar 'bekeringsweg' schrijft **Eva** er als volgt over:

Vervolgens begaf ik mij tot een zeer zorgeloos en onbekommerd leven, gedurende de tijd van drie jaren, welke ik doorbracht in het huis van mijn moeder, die woonachtig was in de stad Leiden, alwaar mijn beide broeders voor Predikant studeerden. De oudste, eindelijk zijn studie volbracht hebbende, werd, na een half jaar Proponent geweest te zijn, beroepen tot Predikant in het dorp Rijnsaterwoude. Naar deze plaats, omtrent drie uren van Leiden gelegen, vertrokken wij, aangezien wij aan geen bepaalde woonplaats verbonden of gehouden waren. Hier wonende, geraakte ik al dikwijls onder zware overtuigingen en beschuldigingen van mijn geweten, die hierop neerkwamen, dat ik in zodanige levenswandel, als zijnde ijdel, vrolijk en werelds, nimmer zalig, noch behouden zou kunnen worden. En hetgeen deze overtuigingen nog te meer kracht en wakkerheid bijzette, was het godzalig en voorbeeldig leven en gedrag van een zeer vrome vrouw, waar ik, in des Heeren Voorzienigheid, kennis aan kreeg. Ofschoon deze in een naburig dorp woonde, kwam zij nochtans nu en dan bij onze broeder, zowel ter kerk als in huis. Hoewel zij zich

met mij weinig bemoeide, en al haar arbeid daarheen richtte, om als een middel in Gods hand, onze broeder te ontdekken, dat, hoe voorbeeldig en onberispelijk hij ook leefde, en hoe ernstig en getrouw, naar zijn licht of talent, hij zijn dienst ook zocht waar te nemen, er nochtans wat meer wezenlijkers moest bijkomen, zou hij zijn ziel als een buit wegdragen, en met geen leugen in zijn rechterhand ten grave dalen. Ofschoon zij, zeg ik, dit maar alleen op het oog scheen te hebben, zo droeg zij, hoewel buiten haar weten, door haar voorbeeldige en tedere wandel, onder ons zoveel vrucht en ontdekking aan mijn gemoed, dat ik, tot eer van de Heere, moet betuigen, dat deze vrouw mij zodanig, zonder woord, door haar godzalige omgang ontdekt, overtuigd, veroordeeld en gesticht heeft, dat zij, door de genadige werking des Heeren, het middel is geweest, waardoor ik ben getrokken uit de macht der duisternis, en overgezet in het Koninkrijk des Zoons Zijner liefde (Kol. 1 : 13), en dat nog enige tijd vóór onze broeder, met wie zij zich, in duizenden woorden, haast dag en nacht op de weg der zaligheid afsloofde.

Vervolgens droeg de oprechte poging van deze vrouw vrucht in het leven van ds. Theodorus van der Groe. Dat gebeurde in de late herfst van 1735. Sinds die tijd werd de inhoud en stijl van zijn prediking radicaal veranderd in bevindelijke zin.

Dit feit kunnen we met bijna zekerheid concluderen uit een opmerking die in een 'noot' staat in de anonieme vertaler van Luthers verklaring van de Galatenbrief. Deze verscheen in 1743. Het kan niemand anders zijn geweest dan ds. Theodorus van der Groe. De bewuste 'aanmerking' staat onderaan pagina 742, oude druk. Het luidt: "... zo het de HEERE na het Vrye van Zyne Genade niet behaegt hadde, nu circa *agt* jaren geleden, my in myn verderffelyke loop te stuiten, en tot myn eeuwige Behoudenis te bepalen; om eerst en boven alles het Koninkryke Gods en Christi Gerechtigheid tot verzoeninge te zoeken, aen welk heugelyk en lieffelyk Euangelie Gebod ik wensch te gehoorzamen, en daer toe de leidinge des Geestes affsmeeke."

Geertje bezocht regelmatig de gezelschappen die in haar omgeving plaatsvonden. Uit het dagboek van een jonge vrouw en zuster van een gereformeerd predikant, Maria Bagelaar (1690-1720), weten we dat de gasten in de gezelschappen ernstig ondervraagd werden over hun geestelijke toestand. Alleen wie duidelijk de 'rechtvaardigmaking in de vierschaar der consciëntie' had beleefd, mocht spreken over het sterven aan de wet en de 'heiligmaking', die in de kennis van Christus met bewustheid ervaren werd. In die tijd werd Nederlands kerk verward door onder meer de zekerheid des geloofs. Behoort de volle zekerheid van het geloof tot het 'wezen des geloofs' of tot het 'welwezen'?

De geschillen over het geloofsleven concentreerden zich dus rond *het wezen en het welwezen van het geloof*. De Catechismus beschrijft het geloof in Zondag 7 als een zeker kennen en vertrouwen. In feite het wezen en welwezen van het geloof. Dit in navolging van Hebr. 11. *Het geloof nu is een vaste grond der dingen die men hoopt en een bewijs der zaken die men niet ziet*. In de volgende zondagen wordt het geloof in God de Vader als onze Vader in Christus beschreven en de inwoning van Gods Geest in de ziel van de gelovigen. Een groter zekerheid is er niet te bedenken. In vervolg van tijd kreeg deze beschrijving van Zondag 7 een eigen invulling. Het wezen = aanwezigheid) van het geloof zijn alle gelovigen deelachtig, maar het welwezen, (de zekerheid en beoefening ervan) alleen een klein aantal.

In de strijd hierover verschoven de begrippen en gaf ieder van de verklaring van de Catechismus zijn eigen uitleg. Die strijd liep soms hoog op. Kerken en gezelschappen werden erdoor verdeeld. Als de opstellers van de Catechismus geleefd hadden, zouden

ze heel wat te corrigeren hebben naar beide kanten.

Geertje Raaphorst voegde zich bij de groep, die ontkende dat de zekerheid van het geloof behoorde bij het *wezen* des geloofs. Ds. Van der Groe wees op de noodzaak van een diepere inleiding in de verborgenheid van het geloof. *Hij moet wassen, wij minder worden.*

Op 25 juni 1740 had Eva van der Groe haar nog een brief geschreven, klaarblijkelijk met het oog op het vertrek naar Kralingen en met de belofte dat ook Theodorus nog eens van zich zou laten horen. Dat zou niet direct meer het geval zijn, maar indirect des te meer. Op 7 november 1742 pakte ze de pen om niet alleen naar zijn welstand te informeren, maar ook in alle voorzichtigheid haar bezorgdheid te uiten over wat ze 'van verre' had vernomen — als ze het tenminste goed begrepen had — namelijk 'dat gij het *wezen* des geloofs in de verzekering gaat stellen, tot bedroefing van vele opregten en godvruchtige siele die het *wezen* en de verzekering des geloofs in de gestalte van haar hert hebben leeren onderscheiden.⁶³ Zou Jacob Groenewegen hierover met haar hebben gecorrespondeerd? Ook over de relatie met Geertje Raaphorst is verder niets meer bekend, maar in beide gevallen was er op zijn minst een schaduw gevallen over de hechte vriendschap met zowel Theodorus als Eva van der Groe.

Geertje Raaphorst trouwde op 2-12-1736 in Rijnsaterwoude met Cornelis Edama (ca. 1700-1749), textielwinkelier. Dit huwelijk bleef kinderloos. Cornelis Edama, een weduwnaar uit Alkmaar, wist haar na lang aandringen daartoe te bewegen, hoewel zij 'geen andere blijk of bewijs ooit van de Here' ontvangen had om te trouwen dan een 'overbuiging' van haar hart (Godzalig dagboek, blz. 19-20).

In december van dat jaar leidde dominee Van der Groe hun trouwdienst in de kerk van Rijnsaterwoude. Het echtpaar Edama-Raaphorst vestigde zich in Alkmaar. Tot Geertjes teleurstelling bleef het huwelijk kinderloos. In die tijd schreef zij haar *Godzalig dagboek*, in navolging van het - zeer veel herdrukte - boek van de Schotse schrijfster *Elisabeth Wast, Zoet en bitter, licht en duisternis, op den weg na de hemel* (1729). Immers, 'het is betamelijk dat degenen die getrokken worden uit de duisternis tot Zijn wonderbaar licht' daar ook kond van doen (idem. 7).

Na de dood van haar echtgenoot in 1749 bleef Geertje Raaphorst in Alkmaar wonen. Pas in 1770 keerde ze terug naar haar geboortestreek. Ze trok in bij haar broer Jan (geb. 1711) in Woubrugge, waar de toen zeer bekende predikant Alexander Comrie stond. In zijn geloofsgemeente zal zij zich thuis gevoeld hebben. Geertje Raaphorst overleed eind juli of begin augustus 1776 in Woubrugge.

Geertje Raaphorst aan Theodorus en Eva van der Groe (7 november 1742)

Zeer waarde vrienden, wien ik van harte wensch dat die Sonne der gerechtigheid over u alle zoo mag opgaan, dat gij genesinge vindt onder de schaduwe zijner vleugelen.

Waarde leeraar, onder wiens dienst ik lang geweest ben, en veel reden onder malkanderen verwisseld hebben, door de toelatinge van het bestier des Heeren, zoolang het Hem behaagd heeft om een scheidinge te maken, en ons elk te plaatsen na zijn wil en raad, zoodat de scheidinge nu soo groot is, dat wij malkanders aangezichte niet en zien, en niet mondeling met malkander spreken kunnen om te vertellen waarin en waardoor wij onszelven al leeren kennen, hoe diep ellendig en doodelijk onmagtig

wij zijn ten goede, als een noodzakelijk gevolg van de vrije genade Gods die uit Christus door den Heilige Geest voortvloeyd, waardoor Jezus moet wassen, en wij hoe langer hoe minder worden, tot wesentlijke verootmoedigingen des harten. O een dierbare gestalte daar de ziele bij leven kan.

Indien de broederlijke liefde tusschen ons gebleven hadde, zouden wij gelegenheid gehad hebben om door verwisseling van brieven malkander nader te leeren kennen, om overvloediger te worden in liefde tegen malkanderen, want dat zijn wij schuldig na den eisch van Gods wet en om gehoorszaamheid te oefenen aan het evangelium; maar het is of het zeggen van den Heere Jezus zoo waarheid was tusschen ons, wanneer de zonde zou vermenigvuldigen zou de liefde van veele verkouden.

Egter kan ik voele dat het mijn tot smerte is, zoo ik door mijn zondige driften of zwakheden uwe liefde zoo verkoud hebben dat ik niet een lettertje van u of zustershand meer mag ontvangen, daar ik dagelijks nog na heb uitgezien, door die belofte van u zuster aan mijn gedaan in die laatste brief van Rijnsaterwoude zijnde den 25 juny 1740, dat gij omstandig eens sou aan mijn schrijven, maar heb tot nog toe mijn begeerte niet ontfangen, om een lettertje te mogen zien van het een of van het andere hoe of gij al varen mag na ligchaam of na geest, dat het voornaamste is.

Egter is mijn herte nog stil gebleven in het wijs bestier des Heeren, die alle dingen weet, ook waarom dat gij u suster niet en schrijft. Evenwel voelde ik mijn herte seer opgewekt om nog een kort woordje aan u te schrijven, want de Geest die in mij woond heeft geen lust tot nijdigheid maar tot liefde, want een vriend heeft t' allertijd lief, al was men omzet met veel zwakheden en gebreken, daar men ligt van overvallen kan worden en dat al eens nuttig en noodig is opdat men niet hooggevoelig zou worden, maar gedurig heb te vreezen; daar maar regte liefde is kan veel bedekt worden, want de liefde en denkt geen kwaad maar wil liever het goede hopen, en wat verdragen.

Uit die grond voelde ik mijn ook verplicht om met een woordje u te laten weten wat ik van verre gehoord heb, dat *gij het wezen des geloofs in de verzekering gaat stellen*, tot bedroefing van vele opregten en godvrugtige siele die het wezen en de versekering des geloofs in de gestalte van haar hert hebben leeren onderscheiden. Schoon ik nu geloove kan dat gij het soo stellen mogte, denkt ik evenwel dat gij veel ten onregte beschuldigd word, maar dat gij daar getrou wilt sijn, omdat het tans zoo een tijd is dat veele haar pleisteren met loose kalk, en denken dat zij het wesen des geloofs hebbe als zij maar een trek, een begeerte hebben na Jezus, al komen zij niet verder. Sij hongeren en dorsten, en hoopen daarop zalig te worden, al worden zij niet verzekerd. Dat is een nare toestand, want die dingen zou men kunnen hebben, en missen eene regte ootmoedige geest, dat de grond van zaligheid is, waaruit begeere, hongeren en dorsten voortvloeyd, in dat arme volk dat de gerechtigheid kent die voor God bestaan zal.

Daar denk ik dat gij getrou wil zijn, want ik heb u hooren preeken dat Maria betuigd, de hongerige heeft Hij met goederen vervuld, en daaruit weet gij die regt hongerd dat hij iets heb dat zalig is (Matth. 5:16), want de Heere laat zijn kinderen niet hongeren (Spreuken 10:3). Zoo denk ik dat gij het ook verstaat en daarom getrou wil blijven aan dat ligt. En daarom denk ik dat gij ten onregte beschuldigt word in veele opsigte.

Temeer heb ik grond om dat te gelooven, uit die laast gelede brief van u zuster aan mijn geschreven, dat het bij u een groote zaak is, dat men met zijn verstand en oordeel geestelijke zaken bevatte en begrijpen en voorstellen kan, en dat men dat dankelijk erkennen moet, omdat het een gewrogte van den Geest is en dat tellen moet onder de dag van kleine dingen. Hoe zou ik nu kunnen gelooven dat gij het wezen des geloofs in de verzekering zou stellen, want ik ken geen kleiner dingen als in het wezen des geloofs, soodat gij daar nog lager lijkt te zien.

Echter heb ik geen ligt nog lust om die brief te beantwoorden, schoon ik hem op

heden toe bewaard heb en dikwijls gelezen heb, en wou er liever mondeling over spreken als over schrijven, maar dat lijkt buiten hope. Evenwel zou het mijn zeer verkwikken dat ik door een briefje van u eigen hand eens mogt horen hoe gij alle vaart. En zoo gij, waarde leeraar, geen tijd mogt hebben, dat u lieve suster dan een lettertje mogt schrijven; ik sou het in liefde wensche te ontvangen en te beantwoorden. Mogte wij soo toonen dat wij van den Heere door zijn Geest geleerd hadden, om malkander lief te hebben, gelijk wij schuldig zijn.

Ik breek nu af met toewensing van des Heeren zegen over u alle, besonder ook over u dienst aan die plaats, dat gij voor u zelfs als een Schriftgeleerde veel onderwesen mag worden in de verborgendheden van het Koninkrijke Gods, om uit de schat van u harte nieuwe en oude dingen voort te brengen tot uitlokking en opwekking van al des Heeren volk.

De Heere nu des vredes selver geef u vrede alle tijd in allerlei wijze. De Heere zij met u allen, Amen. 2 Thess. 3:16.

Bron: *Godzalig dagboek en verborgen leven voor den Heere, der huisvrouw van Cornelis Edema, gewoond hebbende daar waar de troon des satans is.* (Alblasserdam 1898) blz. 186-187. Overgenomen uit:

John Exalto en Fred van Lieburg red., *Neerlands laatste ziener.* Leven, werk en invloed van Theodorus van der Groe (1705-1784) (Rotterdam 2007) Blz. 185-186

Literatuur

Godzalig dagboek en verborgen leven voor den Heere der huisvrouw van Cornelis Edema, gewoond hebbende in Mesech, waar de troon des satans is, Jan Boot ed. (Alblasserdam 1898)

F.A. van Lieburg, *Levens van vromen.* Gereformeerd piëtisme in de achttiende eeuw (Kampen 1991) o.a. 25-26, 58-59, 104-106.

John Exalto en Fred van Lieburg red., *Neerlands laatste ziener.* Leven, werk en invloed van Theodorus van der Groe (1705-1784) (Rotterdam 2007) 14, 20, 35, 185-186 [brief van Raaphorst aan broer en zus Van der Groe, d.d. 7-11-1742].